

KÖNYVTÁRI TÁJÉKOZTATÓ

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE

K i a d j a

az Országos Széchényi Könyvtár

2. évfolyam

6. szám

1956. június

Rafikov, A. H. - Szkripkina, T. I.:

A SZOVJET TUDOMÁNYOS AKADEMIA LENINGRÁDI INTÉZETEINEK TUDOMÁNYOS KÖNYVTÁRAI

A Tudományos Akadémiának fennállása első századában csak egy könyvtára volt. De már a XIX.sz. első felében az egyes akadémiai intézetek szervezésével egyidőben létrejöttek az első szakkönyvtárak. A Tudományos Akadémia legrégebb intézeti könyvtára az Ázsiai Múzeum Könyvtára. 1818-ban létesült, amikor az akadémia Keleti Intézetének alapításakor a Képzőművészeti Múzeum /-Szépművészeti Múzeum/ és a Tudományos Akadémia Könyvtára állományából a keleti kultúra és tudomány fejlődéstörténetére vonatkozó könyveket, kéziratokat, érmeket és más tárgyakat ide helyezték át. Ezután alakult a Növénytan Múzeum Könyvtára /1824/, az Állattani Múzeum Könyvtára /1831/ és a pulkovói Csillagászati Főobszervatórium Könyvtára /1839/.

Az akadémiai intézeti könyvtárak jelentőségéről F. Brand akadémikus, az Állattani Múzeum igazgatója ezt írta: "A gyűjteményeinkben őrzött tárgyakat nem lehetne sem elég gyorsan meghatározni, sem pedig tanulmányozni, ha nem állnának rendelkezésre a szükséges kézikönyvek, amelyek mindig hozzáférhetőek, hanem azokat a máshol lévő Akadémiai Könyvtárból meghatározott időpontokban kaphatnánk csak meg.^{1/}

^{1/} Brand, F. F.: Zoologiceszkij i zootomiceszkij muzej. = Zapiszki Akademii Nauk, 7. köt. /1865/ 1. r. 31-32. lap.

Az akadémiai tudományos intézeti könyvtárak hasznos tevékenységét a XIX. sz. második felében már teljes mértékben elismerték. Meg kell állapítanunk, hogy a tudományos intézetek könyvtárait a szakirodalom jó gyűjteményeinek tekintették.

Igy például a pulkovói obszervatóriummal egyidőben, 1839-ben alapított obszervatóriumi könyvtár a XIX. sz. közepén olyan elsőrangú gyűjtemény, amelyben a csillagászat és a rokontudományok teljes irodalma megtalálható.

A pulkovói obszervatórium leírásában A. N. Szavics professzor, a neves csillagász kijelenti, hogy az obszervatórium könyvtára "ritka teljességénél és gazdagságánál fogva nevezetes. Megtalálható itt az ó- és középkor csillagászainak minden rájuk maradt műve, valamint a legújabb többé-kevésbé fontos könyvek a csillagászat és a rokontudományok területéről, a különböző csillagvizsgálók kiadványai és évkönyvei, a tudományos akadémiák és tudós társaságok kiadványai... Aligha lehet másutt annyi anyagot találni a csillagászat történetének tanulmányozásához, mint itt Pulkovóban...^{1/}

Idézhetnénk hasonló nyilatkozatokat a többi könyvtárakról is: az Ázsiai Muzeuméről, a Növényzeti Muzeuméről.^{2/}

Az új akadémiai intézetek megalakulásával egyidejűleg szaporodik a XIX.sz. második felében és a XX. sz. elején a szakkönyvtárak száma is.

Megalakul a Geológiai Muzeum Könyvtára /1880/, a Kémiai Intézet Könyvtára /1881/, a Speciális Zoológiai Laboratorium Könyvtára /1894/, a Bickémiai és Növényélettani Laboratorium Könyvtára /1890/, az Élettani Intézet Könyvtára /1906/, a Puskin Muzeum Könyvtára /1906/, az Akadémiai Levéltár Könyvtára stb.

Rendkívül gazdag gyűjteményeik ellenére az akadémiai intézetek könyvtárai a Nagy Októberi Forradalomig zárt könyvtárak voltak, csak szűk olvasóköz, néhány tudós számára voltak hozzáférhetőek; távol állottak a néptől és az élet mindennapi követelményeitől.

A cári kormányzat nem fordított kellő figyelmet ezekre a könyvtárakra; főként az intézetekben dolgozó tudósok féltő szeretete és gondoskodása tartotta őket életben. Ezek a tudósok törődtek az állomány gyarapításával, ők kísérték szemmel a megjelenő irodalmat, amelyet néha saját költségükön vásároltak meg.

Ilyen módon szép számmal gyűlt össze könyv, értékük is nagy volt, de elhelyezésük elégtelen, feldolgozásuk rossz, használatuk kismértékű volt.

1/ Szavics, A. N.: Opiszanie Glavnoj v Roszszii Nikolaevszkoj Obszervatorii na Pulkovszkoj gore, bliz Sz. - Peterburg. - Morzskoj Szbornik, 8. sz. Szentpétervár, 1855.

2/ Imperatorszkaja Akademia Nauk 1889-1914. 2. köt. Materialu dlja isztorii akademiceszkih ucreszdenij za 1889-1914 gg. 2. r. Petrograd, 1917. 229-235.lap.

kü volt.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom új korszakot nyitott meg az orosz tudomány fejlődéstörténetében.

.....

Sz. I. Vavilov akadémikus ezt írja: "A szovjet tudomány fejlődésének szemléltető példája a szovjet Tudományos Akadémia története: a szovjet korszak évei alatt a zárt tudományos intézetből, amelynek néhány kis kísérleti intézete és sok sztatikus muzeuma, könyvtára, levéltára volt, kutatóintézetek, obszervatóriumok, laboratóriumok, fiókiintézetek és megfigyelőállomások óriási, a világon a legnagyobb szervezete lett."^{1/}

A szovjet hatalom első éveitől kezdve rövid idő alatt számos kutatóintézet létesült. Az akadémikusok kis laboratoriumai, gyűjteményei, a Tudományos Akadémia muzeumai csakhamar modernül felszerelt, számos munkatárossal dolgozó intézetekké alakultak, amelyek előtt új, felelősségteljes feladatok állanak.

Az egységes tervnek alárendelt nagyszabású tudományos munka könyvellátását nem tudták ellátni az egyes, egymással semmiféle kapcsolatban nem álló, állományukat előre meg nem határozott terv szerint gyarapító és azt gyakran elavult módszerekkel feldolgozó könyvtárak. A könyvtári szervezetnek olyan új formáját kellett megteremteni, amely a Tudományos Akadémia intézeti szervezetének megfelel.

Ilyen újjászervezés kezdődött meg 1929-ben I. I. Jakovnik professzor, a Tudományos Akadémia Könyvtárának igazgatója, az ország egyik legnevesebb könyvtári szakemberének vezetésével. A Tudományos Akadémia Könyvtárának vezetése alatt egységes könyvtári hálózattá egyesült az akadémiai intézetek 29 különféle szervezete, állományu és munkamódszerű könyvtára.

A munka tervezését, az állománygyarapítást és a feldolgozást a szakkönyvtárak a Tudományos Akadémia Könyvtárának közvetlen vezetésével és részvételével végezték. A szakkönyvtárak munkája az akadémiai tudományos intézetek könyvellátására összpontosult.

A legtöbb szakkönyvtár dolgozója az Akadémiai Könyvtár állományába került, s ez lehetővé tette, hogy velük szemben a könyvtárosi ismeretek terén megfelelő követelményeket lehessen támasztani és meg lehessen szervezni szakmai továbbképzésüket.

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Könyvtára tehát mint adminisztratív és módszertani központ megkezdte az akadémiai tudományos intézetek szakkönyvtárai munkájának egységes tervezését.

A könyvtárügy újjászervezése a Tudományos Akadémia keretében teljesen megváltoztatta a munka képét, lehetőséget nyújtott a szakkönyvtárak számos fontos kérdésének megoldásához. Ilyenek az akadémiai könyvállomány központi katalógusának felállítására, az új szerzeményekről készített nyomtatott katalóguscédulák készítése, tájékoztatás az új szerzeményekről. A hangsúlyt az intézeti könyvtárak állományának rendszeres és tervszerű gyarapítására fektették s ezek a legújabb és legidősebb műveket kapták.

^{1/} Vavilov, Sz. I.: Nauka Sztalinszkój époхи. Moszkva, 1950. 23.lap.

1934-ben a Népbiztosok Tanácsa határozata alapján számos akadémiai tudományos intézetet és könyvtáraikat Moszkvába helyezték át. Ezekhez tartozott a legtöbb fizikai-matematikai, kémiai, geológiai és földrajzi állományú könyvtár.

Ezzel kapcsolatban megszervezték az Akadémiai Könyvtár új osztályát, a szakkönyvtári hálózati osztályt. Feladata az akadémiai intézeti szakkönyvtárak szerzeményezése, katalogizálása és tudományos-módszertani vezetése Moszkvában és közvetlen környékén.

A Szovjet Tudományos Akadémia Könyvtára és hálózata jelenleg a legnagyobb és legértékesebb állományú szovjet könyvtári szervezet.

Az akadémiai tudományos intézeti könyvtárak munkatapasztalatai értékes anyagot szolgáltatnak a könyvtári gyakorlat számára a központi beszerzés és az egységes tudományos könyvtári hálózat szervezése szempontjából a Tudományos Akadémia keretében.

A hálózat teljes mértékben bevált. A tudományos-módszertani vezetés, a központi beszerzés, a munka pénzügyi ellátása és tervszerű szervezése emelte az akadémiai tudományos intézeti könyvtárak színvonalát, megjavította munkájuk minőségét s a könyvtárak tevékenységét az akadémiai terv teljesítésére összpontosította.

1950-ben az akadémiai intézetek tudományos könyvtárainak hálózatába 42 könyvtár tartozott: Moszkvában 29, Leningrádon 13. Ezek szerkezete egységes státust alkotott. Ezenfelül a központosított beszerzés Moszkvában, Leningrádon és közvetlen környékükön 140 könyvtárat látott el.

1954-ben, huszonöt évvel a központosított szakkönyvtári hálózat megszervezése után a Szovjet Tudományos Akadémia Könyvtárában egyesült intézeti könyvtári hálózathoz 35 szakkönyvtár tartozott /19 könyvtár dolgozó az Akadémiai Könyvtár állományába tartoztak/, könyvállományuk 2,611.600 kötet volt.

A leningrádi akadémiai intézmények szakkönyvtárai között a k u t a t ó i n t é z e t i k ö n y v t á r a leggyakoribb típus.

E könyvtárak között vannak olyanok, amelyeknek nagy történelmi múltjuk, országos, sőt világviszonylatban is nagy jelentőségük van. Így például a Növényzeti Intézet Könyvtára joggal büszke a szovjet és világviszonylatban teljes növényzeti könyvállományra. Megtalálhatók a XV-XVIII. sz. legritkább kiadványai, a XV. és XVI. sz. legrégebbi növényzeti nyomtatványai, Karl Linné műveinek első kiadásai /köztük a *Species plantarum 1754-ből*/, a "Rossica" gyűjtemény. A könyvtár állománya a botanika minden ágát és rokontudományait egyaránt tükrözi. Nagyon értékesek a könyvtár sokéves szovjet és külföldi folyóiratévfolyamai, amelyeket több mint száz éve gyűjtenek.

Igen gazdag szakirodalmi állománya és sok ritka kiadása van az Állattani Intézet könyvtárának is. Itt együtt van majdnem az egész világ állattani irodalma: szakfolyóiratok teljes évfolyamai, rendszertani alapon rendezett különlenyomatok tizezrei, számos híres zoológus könyvtára. Reference és rokonszakmai irodalom egészíti ki

az állományt. Az Állattani Intézet Könyvtára végzi az intézet könyvellátásán kívül az országos jelentőségű múzeum ellátását is.

Hasonló komplex könyvellátási feladatot lát el a Néprajzi Intézet Könyvtára. Itt őrzik K. K. Gil'zen, É. É. Uhtomszkij, N. V. Kirillov, L. Ja. Sternberg és V. V. Radlov akadémikus és más kiváló etnográfusok és tudósok könyvtárait.

A könyvtár állományában ritka és régi néprajzi, embertani, régészeti könyveket, földrajzi és művészeti irodalmat és jó szakmai referenciakönyvtárat találunk. Fontos és értékes darabjai az Antropológiai Társaság kiadványainak teljes sorozata, a Földrajzi Társaság és osztályainak kiadványai, a Tudományos Akadémia és más tudományos intézmények néprajzi és régészeti tárgyú jelentései, jegyzőkönyvei és gyűjteményei. Az intézet kiadványaiért cserébe a könyvtár megkapja a népi demokratikus országok, Németország, Franciaország, Belgium, Amerika, India, Ausztrália stb. tudományos társaságainak, intézményeinek, múzeumainak, egyetemeinek kiadványait. Megtalálhatók a külföldi folyóiratok teljes évfolyamai, pl. é. Zeitschrift für Ethnologie, Zentralblatt für Anthropologie, Annual Reports of the Bureau of Ethnology of the Smithsonian Institution, Anthropological Papers of the American Museum of Natural History, Archiv für Anthropologie, stb.

A Csillagászati É obszervatórium Könyvtárában megvan a csillagászat és a rokottudományok: matematika /analízis és geometria/, elméleti mechanika, fizika, geodézia, stb. világirodalma, sok európai és amerikai tudós társaság és intézmény, akadémia kiadványai és dolgozatai. Gazdag gyűjteményt alkotnak az egész világ obszervatóriumainak kiadványai és a csillagkatalógusok. Az állományhoz jelentős számú XVI.-XVII. sz.-i könyv és atlaszgyűjtemény tartozik.

A kisebb gyűjtőkörű, de igen nagy mértékben teljes könyvtár példája az I. P. Pavlov Fiziológiai Intézet, az Elméleti Csillagászati Intézet és a Fizikai-Technikai Intézet Könyvtára.

A Fiziológiai Intézet Könyvtárának fiókjá van az intézeti laboratóriumok mellett Pavlovban /Koltuszban/, ahol gondosan kiválogatott szakirodalom áll a tudományos munkatársak rendelkezésére. Itt őrzik I. P. Pavlov magánkönyvtárát is.

Országos viszonylatban legjobb társadalomtudományi szakkönyvtáraink közé tartozik a leningrádi akadémiai intézeti könyvtári hálózat keretében az Orosz Irodalmi Intézet Könyvtára, a Történeti Intézet leningrádi osztályának, az Anyagi Kulturtörténeti Intézet leningrádi osztályának könyvtára.

Az Orosz Irodalmi Intézet Könyvtára egy időben létesült az 1906-ban alapított Puskin Múzeummal. Magját A. Sz. Puskin magánkönyvtára, társainak, rokonainak és kortársainak /Andrej Puskin, P. A. Pletnev, a Vrevszkij család Trigorieckij faluból, Pavlisev, Grecs, stb. / élete és munkássága kutatóinak és művei kiadóinak gyűjteményei alkotják.

A könyvtár őrzik számos XVIII., XIX. és a folyó XX. század sok írójának, kritikusának, irodalomtörténészének és könyvgyűjtőjének

könyvtárát is. /I. F. Bogdanovics, V. A. Zsukovszkij, Ja. P. Polonszkij, V. Garsin, F. M. Dosztoevszkij, A. Majkov, A. A. Tihonov /Lugovo/, N. A. Koltjarevszkij, K. N. Leont'ev, /Sceeglova/, K. R. Daskovü, A. A. Bleck és mások könyvtárait./

Az Orosz Irodalmi Intézet Könyvtára olyan tudományos kutató intézethez tartozik, amely az újabb orosz irodalom tanulmányozásával foglalkozik. Birtokában van tehát az orosz irodalom műveinek a XVIII. sz. végétől napjainkig, irodalomtörténeti és történeti-irodalmi irodalomnak, a folyóiratokban megjelent első kiadásoknak, az írók művei első kiadásainak, külföldi művek orosznyelvű és orosz írók idegennyelvű fordításainak. Különösen gazdag Puskin és Lermontov kora, műveik első kiadásai, élsükben megjelent és posthumus összes művek kiadásai.

A Történeti Intézet leningrádi osztályának könyvtára alapját az 1834-ben alapított Régészeti Bizottság Könyvtára alkotja. A könyvtár állományába kerültek a Könyvtudományi Intézet /?/ könyvei, N. P. Lihacsev könyvgyűjteménye, Sz. A. Zsebeljev akadémikus könyvtára. Külön osztálya a könyvtárnak a Szovjetunió és a nyugateurópai országok /Franciaország, Olaszország, stb./ történetének irodalma.

A könyvtár őrzi a történészek számára oly fontos hivatalos kiadványokat, a forradalomelőtti Oroszország Állami Tanácsának, a különböző minisztériumoknak irattárát, a főiskolák életére jellemző okmányokat, hadtörténeti iratokat /például Kutuzov jelentéseit az 1812-13 évi hadjáratról, a XVIII. századi háborúkra vonatkozó iratokat, hadparancsokat, a hadsereg felszerelésére vonatkozó okmányokat a XIX. sz. első negyedéből/. Szépen van képviselve a könyvtár állományában a XVIII. sz. első negyedének polgári sajtója, érdekes okmányok, gunyiratok és számos kiadvány a francia polgári forradalom idejéből.

Az Anyagi kulturtörténeti Intézet leningrádi osztályának könyvtára 1919-ben alakult. Állományába kerültek az Orosz Archeológiai Társaság, a Régészeti Bizottság, a Genealógiai Társaság és a Művészetpártoló Társaság könyvtárai. A könyvtár gyűjteményeiben képviselve van az egyetemes és orosz történelem, a régészet, az éremtan, a művészettudomány, a földrajz, a néprajz, az embertan, a nyelvtudomány és a paleográfia irodalma.

A könyvtárat több ízben gyarapította egyes tudósok értékes magán-könyvtárának állománybevétele /pl. B. V. Farmakovszkij, N. I. Repnikov, P. A. Putjatin, A. V. Nikitszkij, V. V. Latusev, A. V. Oresnikov, H. M. Loparev, stb./.

Bőséges nyelvészeti és filológiai irodalommal rendelkezik a Nyelvtudományi Intézet Könyvtára. Itt található a válogatásánál és tartalmánál fogva érdekes szótár- és kézikönyvgyűjtemény.

A régi intézeti könyvtárakkal együtt a leningrádi akadémiai intézeti könyvtárhálózatba sok újabb szervezett könyvtár is tartozik: a Matematikai Intézet leningrádi osztályának könyvtára, az Automatikai és Telemechanikai Intézet leningrádi osztályának könyvtára, a Szilikátkémiai Intézet Könyvtára, a Polimolekuláris Vegyületek Intézetének Könyvtára, stb. Ezeknek a könyvtáraknak nincsen régi állományuk, könyveiket

általában az intézet profiljának és tematikájának megfelelő legújabb szakirodalomból szerzik be és gyűjtik a kézikönyvtári műveket és a rokontudományok iradalmát.

Egészben véve ké lehet mondani, hogy az intézeti könyvtárak központi helyet foglalnak el a leningrádi akadémiai könyvtárak hálózatában. Állományuk /különösen a régen alakultaké/ a tudomány fejlődésének és az új tudományágak megjelenésének történetét tükrözik.

A Növénytan Intézet Könyvtárában őrzik a régi "fűvészkönyveket", az első növénytan műveket /az első 1484-ben Mainzban, abban a nyomdában nyomtatták, amelyet Gutenberg alapított/. Ezek a könyvek elmondják mindazt, amit az időtájt a növényekről tudtak, ezért sok fogalom van kapcsolatban babonákkal, mágiával, varázslással. Később azután egymás után jelentek meg a növénytan egyes ágazatai megalapítóinak - Leuwenhoek, Hooker, Grew, Malpighi, Karl Linné - klasszikus művei. A XIX. és XX. századi kiadványok közé tartoznak a Szovjetunió és a világ minden országa flórájának gyűjteménye, a növénytan klasszikusainak művei, növénytan szakkönyvek a földgömb minden nyelvén.

Ilyen háttérből jól emelkedik ki a szovjet időszak növénytan szakkiadványainak jelentős szaporodása, amit a tudomány eddig nem látott virágzása, gyakorlati való kapcsolata és az a segítség indokol, amit a népgazdaságnak nyújt.

A leningrádi akadémiai intézetek szakkönyvtáraiban őrzik számos nagy tudós és író magánkönyvtárát.

Nagyjelentősége van az intézeti könyvtárakban maguknak az intézeti kiadványok teljes gyűjteményének, amelyek hosszú évtizedeket ölelnek fel, valamint máé, akár orosz, akár külföldi azonos kutatási területű tudományos intézetek kiadványsorozatainak.

A szak- és segédkönyvtári gazdag állományt a legkülönbözőbb nyelvű teljes folyóirat-sorozatok és a rokontudományok alapvető szakirodalmá egészíti ki. A külön tértelt különlenyomatok tízezrei, az intézetekben megvédett disszertációk még teljesebbé teszik a szakirodalmi állományt.

Az intézeti könyvtárak méltán válnak becsületére a leningrádi intézményeknek.

Tekintettel e könyvtárak rendkívül jelentőségére, - nemcsak a Szovjetunióban ismerik ezeket, hanem messze a határokon túl is, - állományukat nemcsak az új szakirodalomból egészítik ki, hanem a hiányzó régebbi kiadványokkal is.

A leningrádi akadémiai intézeti könyvtárak hálózatához tartozik a Tudományos Akadémia számos **L a b o r a t ó r i u m á n a k** könyvtára is: az 1947-ben alapított Limnológiai Laboratóriumé, az 1950-ben alapított Praecambrium-korszak Laboratóriumé és a Szénföldtani Laboratóriumé, az 1952-ben alapított Repuléstani Laboratóriumé, az 1954-ben alapított Félvezetők Laboratóriumé. Ezeket a könyvtárakat nemrég alapították. Éppen ezért állományukat a legújabb szak- és tájékoztató irodalomból gyarapítják.

A laboratóriumok és a nemrégiben alapított intézeti könyvtárak állományának régi irodalommal való kiegészítése nem célszerű. A szűk hely, a több mint egekély könyvtárosi létszám /rendesen egy, legjobb esetben két fő/ nem teszi lehetővé nagymennyiségű olyan régi irodalom beszerzését, amit ritkán keresnek.

Az ilyen könyvtáraknál fontosabb, ha a figyelmet az alapvető /orosz és külföldi/ szakirodalomra, a marxizmus-leninizmus klasszikusainak műveire, kézikönyvekre, az alapvető társadalmi-politikai irodalomra, más szakmailag rokon tudományos intézetek kiadványaira összpontosítjuk.

A könyvtáros figyelme a meglévő állomány feltárására irányuljon; erre persze nincs ideje, ha a régi és rokontudományi kiadványok beszerzését állítja az első helyre. Arra is kell gondolnia, hogy a nehezebben hozzáférhető régi kiadásokat Leningrád más nagykönyvtáraiból vagy könyvtárközi kölcsönzés útján meg lehet szerezni. A későbbiek során, ha az intézmény munkája növekszik, kiszélesedik, az intézeti laboratóriumot újjászervezik stb., a könyvtár szerzeményezésének profilja is szélesedhetik.

Külön csoportot alkotnak a leningrádi akadémiai intézeti könyvtárak hálózatában a t á r s a s á g o k k ö n y v t á r a i : Ásványtani Társaság Könyvtára /1817/, a Földrajzi Társaság Könyvtára /1845/, a Kémiai Társaság Könyvtára /1877/, a Rovartani Társaság Könyvtára /1860/.

Alapításuk idejét tekintve a Szovjetunió legrégibb tudományos könyvtárai közé tartoznak.

Az Ásványtani Társaság Könyvtára nevezetes ásványtani, földtani, közettani, kristálytani irodalommal, nagyszámu különlehyomattal, külföldi folyóiratokkal /Zentralblatt für Mineralogie, Geologie und Paleontologie, Neues Jahrbuch für Mineralogie, Geologie und Paleontologie, Zeitschrift für Mineralogie, Zeitschrift für Geologie, stb./ rendelkezik.

Az Össz-szövetségi Földrajzi Társaság Könyvtárában teljes gyűjteménye található a földrajzi, néprajzi, statisztikai, természettudományi /főként földtani/ és a történeti tudományoknak. A könyvtár őrzi Ju. M. Sokal'szkij akadémikus rendkívül értékes magánkönyvtárát.

A Rovartani Társaság könyvtárát rovartani /alaktani, anatómiai, rendszertani, földrajzi elterjedés, embriológiai, paleontológiai/ folyóiratok, sorozatok, brosurák, könyvek és különlehyomatok alkotják, - ezek különösképp az izeltlábuakra vonatkoznak, valamint általános állattani, természettudományi folyóiratok, akadémiák, muzeumok, tudós társaságok stb. kiadványai.

Az Össz-szövetségi Kémiai Társaság Könyvtára birtokában ritka teljes folyóiratsorozatok vannak: "Zsurnal Ruszszkogo Fiziko-himicseszskogo Obszesztva", a társaság jegyzőkönyvei és közleményei, külföldi folyóiratok mint Chemisches Zentralblatt, Chemical Abstracts, Zeitschrift für analytische Chemie, Helvetica Chimica Acta, és számos más folyóirat.

A társulati könyvtáraknak számos olvasója van: tudományos dolgo-

zók, mérnökök, aspiránsok, egyetemi hallgatók. Tudományos dolgozók gyakran más városokból is felutaznak, hogy a könyvtárat használhassák.

Meg kell azonban mondanunk, hogy a társulati könyvtárak állománya nincsen kellőképpen feltárva. Katalógusaik nem érik el a kellő színvonalat, gyenge a bibliográfiai munka, a rendkívül érdekes tudománytörténeti dokumentumok néha ismeretlenek maradnak az olvasók előtt.

A leningrádi akadémiai intézmények könyvtársai közül a Tudományos Akadémia szakkönyvtárainak hálózatához tartoznak a m u z e u m i k ö n y v t á r a k is: a Földtani Múzeum Könyvtára, a Lomonoszov Múzeum Könyvtára, a Központi Talajtani Múzeum Könyvtára, a Vallástörténeti Múzeum Könyvtára. E könyvtáraknak csak szűk szakmai jelentőségük van, amit a muzeumi munka és a kiállító tevékenység magyaráz. Így például a Lomonoszov Múzeum Könyvtárában Lomonoszov és kortársainak műveit, tudományos munkásságukat tárgyaló könyveket, olyan XVII-XX. századi történeti, filozófiai, természettudományos, építészeti és művészeti tárgyú műveket gyűjtenek össze, amelyek Lomonoszov tevékenységét és tudományos örökségét tárják fel.

A muzeumi könyvtárak jobbara segédkönyvtári feladatot oldanak meg, állományuk nagyszabású gyarapítása ennél fogva nem is célszerű.

A leningrádi akadémiai intézeti könyvtárhálózatban vannak t a - n u l m á n y i é s t á j é k o z t a t ó j e l l e g ű k ö n y v - t á r a k is.

A Tudományos Akadémia Filozófiai Tanszékének és Idegennyelvi Tanszékének Könyvtárai valamennyi leningrádi akadémiai intézmény dolgozójának rendelkezésére állanak.

A Tudományos Akadémia Levéltárának Segédkönyvtárát 1910-ben alapították. A könyvtár gyűjti az egyes intézmények történetére vonatkozó dokumentumokat, jegyzőkönyveket, beszámolókat és más akadémiai kiadványokat, tájékoztató és bibliográfiai adatokat egyes tudósok életéről és tevékenységéről, valamint történeti folyóiratok évfolyamait.

A leningrádi intézeti szakkönyvtárhálózatba tartozik a T u d o - s o k G o r k i j H á z á n a k K ö n y v t á r a is, amely a tudósok és családtagjaik rendelkezésére áll. Ez a könyvtár rendszeres munkája mellett rendszeresen szervez érdekes olvasóbankéteket, ahol - legtöbbször a szerző jelenlétében - szépirodalmi és népszerű tudományos műveket vitatnak meg. A konferenciákkal egyidőben kiállításokat is rendeznek.

Tipus szerint ezekhez a könyvtárakhoz csatlakoznak a város központjától messzefekvő intézeti könyvtárak mellett működő könyvtárak.

Pavlovban /Koltusi/ az Élettani Intézet laboratóriumának tudományos könyvtára mellett közművelődési könyvtár is működik, amely szépirodalommal, népszerű-tudományos és társadalmi politikai művekkel látja el a Koltusi-ban élő tudományos dolgozókat.

Hasonló könyvtár van Lesznijben a Fizikotechnikai Intézet tudományos könyvtára mellett.

Most, amikor befejeztük a leningrádi tudományos intézeti könyvtárak típusainak rövid szemléjét, figyelmünket elsősorban arra a szoros

kapcsolatra kell fordítanunk, amelyben a könyvtárak a szovjet tudomány feladataival és igényeivel állanak.

A szakkönyvtárak olvasóinak zömét a szóbanforgó intézet vagy intézmény tudományos dolgozói és aspiránsai alkotják ugyan, de egyúttal megfelelnek a Szovjetunió számos olvasójának, a legkülönbözőbb foglalkozású és szakmájú emberek szóbeli és írásbeli igényeinek is.

A leningrádi tudományos intézetek könyvtáraiban gyakran hónapokig, évekig dolgoznak más városokból való tudósok és egyetemi hallgatók, mert a tudományos munkájukhoz szükséges irodalom csak ott található meg.

A leningrádi Anyagi Kultúrtörténeti Intézeti Könyvtár olvasói között ott vannak az Intézet tudományos dolgozóin kívül a többi kutatóintézet és állomás dolgozói is.

Rendezők és forgatókönyvírók keresik fel a könyvtárat adatokért. Az ásatások eredményéről szóló irodalom érdekli a legkülönbözőbb foglalkozású embereket: orvosokat, mérnököket, botanikusokat.

Minden évben kirándulnak az iparművészeti iskola tanulói a könyvtárba, hogy a mozaikkal kapcsolatos anyagot tanulmányozzák.

A Földrajzi Társaság Könyvtára az ország különböző vállalataitól kap levelet. Például a Kirov gyár mérnökei azzal a kéréssel fordultak a könyvtárhoz, hogy a turbina építéshez szükséges kábelre minimális hőmérséklet-táblázatot közöljék velük. Utörök az iránt érdeklődnek, honnan származik a Moszkva, Kiev, Volga név. A Tengeri Atlasz szerkesztősége az egyes expedíciókra, vízhőmérsékletre, sótartalomra, áramlási sebességre vonatkozó adatokat kér, stb.

Vidékről a legkülönbözőbb kérések érkeznek: irodalmat kérnek a tengerfenék lejtőiről, adatokat Nagurszkijról a szovjet sarki repülőőről, stb.

A Lenfil'm /leningrádi filmgyártó vállalat/ művészei és rendezői, a kartonfestőgyár rajzolóái állandó látogatói a Néprajzi Intézet Könyvtárának. Anyagot, irodalmat, illusztrációkat keresnek a vásznak és jelmezek díszítéséhez.

A Növénytan és Állattani Intézetek Könyvtárait felkeresik pl. a Népművészeti Ház művészei. Az Ichtiológiai Intézet munkatársai felvilágosítást kérnek a Nyelvtudományi Intézet Könyvtárától az egyes halfogási módok nevének magyarázatát illetően. A példákat vég nélkül lehetne sorolni.

A leningrádi akadémiai intézetek könyvtárai 1954-ben olvasóknak 16.845 szóbeli és 1000 írásos tájékoztatást adtak.

Ez azt bizonyítja, milyen szoros kapcsolatban állnak szakkönyvtáraink a mindennapi élettel, mennyire megváltozott jellegük a forradalom előtti időhöz viszonyítva, amikor nagynéha látogatta őket egy-egy tudós.

A legkülönbözőbb szakmák érdeklődése a szakkönyvtárak iránt viszont arról az országos jelentőségű és értékes anyagról tanuskodik, amit ezek a könyvtárak őriznek.

Feladataikat tekintve a legkülönbözőbb könyvtárak tartoznak a leningrádi akadémiai intézeti könyvtárhálózatba. Mindegyiknek megvan

a maga sajátossága, ami a tudományos intézmény munkájának méretétől, tervétől és feladatától függ.

Együttal azonban valamennyi könyvtár egyazon feladatot lát el: a szobánforgó intézmény és munkatársainak legjobb könyvellátását.

V. I. Lenin még 1918-ban kijelentette, hogy napjainkban a könyvtárak nem lehetnek olyasféle zárt, elkülönülő, csak kisszámú olvasó részére hozzáférhető intézmények; a tudományos könyvtárakat, mint a szocializmus építésének fontos frontját jellemezte.

Ezt a gondolatot fejlesztette tovább N. K. Krupszkaja, aki számos előadásában hangsúlyozta, hogy korunkban a tudományos könyvtárak különböző helyzetben vannak, hogy szoros kapcsolatban kell lenniük a népgazdaság különböző ágáival, hogy az új társadalmi rendben sajátos feladatok állanak előttünk mind a munka tervezése, mind az olvasószolgálat, a szerzeményezés, a kiállítások, a tájékoztató és bibliográfiai munka terén.^{1/}

A régi akadémiai könyvtár is őrizte és gyűjtötte az irodalmat. Ma a szakkönyvtár azonban nemcsak tudományos könyvek gyűjteménye, hanem tudományos segédintézmény, amelynek központi feladata az olvasók ellátása olyan tudományos irodalommal, amely az élenjáró szocialista ideológiát, a szovjet kultúra és tudomány vívmányait tükrözi.

Munkaterveikbe a szakkönyvtárak a XIX. kongresszus, a párt és kormányzat későbbi határozatainak megfelelően számos olyan fontos felelősségteljes feladatot vettek fel, amely hozzájárul a népgazdaság ágainak fellendítéséhez és a nép anyagi jólétének és műveltségi színvonalának emeléséhez.

Sz. I. Vavilov akadémikus a könyvtárat kutatóintézetű laboratóriumnak nevezte. Ez kiváltképp az akadémiai intézetek és intézmények szakkönyvtáraitra illik.

A szakkönyvtár munkája álljon szoros kapcsolatban az ellátott tudományos intézmény alapvető feladataival, tematikájával, törekedjék a tudományos munkaterv irodalmi szükségleteinek maximális biztosítására.

Uj részleg alakulása, a laboratórium átalakulása önálló intézeté, új problémák feldolgozása mind tükröződjék a tudományos intézmény szakkönyvtárának munkájában is /az e tárgykörbe vágó művek beszerzése, bibliográfiák összeállítása, jegyzékek, segédkarotékok felállításai, kiállítások rendezése, stb./.

Az ilyen munka elősegíti, hogy az intézmény dolgozói teljesíthessék tervüket, valamint, hogy megismerkedhessenek az időszerű eredményekkel és nézetekkel, ezáltal fokozza a tudományos munka termelékenységét, felment az irodalom felkutatásának felesleges idővesztésétől.

Hogy e fontos és felelősségteljes feladatokat megoldhassák, a szakkönyvtárak munkája elsősorban arra irányuljon, hogy a könyvet közel hozza a tudós munkahelyéhez. Ha a tudományos intézmény dolgozószobáit, részlegeit, osztályait könyvvel látja el, kiméli a munkatársak idejét, biztosítja, hogy a munka folyamán, a kutatásnál szükséges

^{1/} Krupszkaja, N. K.: Bibliotecsnaja rakota. Szbornik sztatej. Moszkva, 1940. 68-74.lap.

könyvek kéznél legyenek. Tanusítsanak az akadémiai intézeti könyvtárak e téren még több kezdeményezést: használják fel nagyobb mértékben igen gazdag állományukat kézi és tudományos mozgó segédkönyvtárak létesítésére, amelyekre a dolgozóknak munkahelyükön állandóan szükségük van.

A könyvtári munkában a központi helyet az állomány feltárása foglalja el. Ma még a legtöbb szakkönyvtár katalógusa alacsony színvonalú, nem tárják fel teljes mértékben az állományt, formalisták, hibák és pontatlanságok akadnak bennük, nincs közöttük kapcsolat.

Az akadémiai intézmények könyvtárai tűzzék elsődleges célul maguk elé olyan katalógushálózat megteremtését, amely megfelel a tudomány korszerű fejlődésének, helyesen tükrözi az élenjáró szocialista ideológiát, a szovjet tudomány és kultúra vívmányait, olyan katalógusokat kell teremteniük, amelyek maximális mértékben tárják fel az állományt és számot vetnek a könyvtár sajátos jellegével.

A szakkönyvtár bibliográfiai munkája olyan tudományos munka, amely a könyvtárat az intézmény gyakorlati és elméleti igényeivel és feladataival kapcsolja össze.

A leningrádi akadémiai intézeti könyvtárak kötelessége az is, hogy mutatókat, kartotékokat készítsenek és tájékoztató munkát végezzenek. Külön figyelmet kell szentelniük a tudományos munkatársak mindennapos igényeinek, mind operatív tájékoztatás, mind pedig elmélyedő bibliográfiai munka révén. A bibliográfiai segédeszközök népszerűsítése is folyik /bibliográfia-ismertetés, szeminárium a bibliográfia elemeiről/.

1954-ben a Tudományos Akadémia Könyvtára megkezdte a leningrádi akadémiai intézeti könyvtárak bibliográfiai munkájának központosítását is. Azokat a bibliográfiákat, amelyeket a szakkönyvtárak készítettek, az Akadémiai Könyvtár bibliográfiai osztályának tudományos módszertani tanácsa vitatja meg. Ezekre a vitákra szakembereket is meghívnak, minden témához tekintélyes szakbírálatot kérnek fel. Ezeket a megbeszéléseket a szakkönyvtárak dolgozói örömmel üdvözölték, u.i. értékes módszertani segítséget nyújtanak.

A Tudományos Akadémia Könyvtára a hálózat összefogásával a beszerzés, feldolgozás és a bibliográfiai munka központosítását kívánja egyre nagyobb mértékben megvalósítani.

A központosított hálózat tapasztalatai megmutatták azokat az előnyöket, amelyekkel a hálózat az egyes önálló, egymástól elkülönült tudományos intézeti könyvtárakkal szemben rendelkezik.

Azoknak a tudományos kutató intézeteknek, amelyeknek könyvtárak is van, nagy figyelmet kell ezekre a könyvtárakra fordítaniuk. A tudományos kutató intézet a leghathatósabb segítséget a könyvtári tanács helyesen szervezett munkája révén nyújthatja. A könyvtári tanács összekapcsolja a könyvtárat a tudományos intézet életével, rámutat a tudományos intézet tervéből következő időszerű könyvtári feladatokra. Hogy a tudományos intézet könyvtári ellátását biztosítani lehessen, beszámolókat kell tartani a tudományos tanács előtt és az intézmény igazgatósági ülésein. A tudományos munkatársak feladata, hogy a beszerzés, katalógizálás és a bibliográfiai munka és kiállítások rendezése terén a

könyvtárnak segítséget nyújtsanak.

A Tudományos Akadémia Könyvtára a hálózattal kapcsolatban tervezi a tudományos módszertani munka fokozását, főként az egész szak-könyvtári munka megjavítására kívánja fordítani figyelmét.

Ezeket a kérdéseket a Leningrádi Akadémiai Könyvtár intézeti osztályán létesített könyvtártani csoport és az osztály tudományos módszertani tanácsa fogja kidolgozni.

Az Akadémiai Könyvtárban operatívabban kell végezni a központosított beszerzést a szakkönyvtárak részére, gyorsabban kell eljuttatni hozzájuk a kért irodalmat, több figyelmet kell fordítani az akadémiai tudományos intézmények kiadványainak központosított cseréjére.

A leningrádi akadémiai intézeti könyvtárak számára különösen fontos a rendszeres tapasztalatcsere megszervezése, a szoros kapcsolat és koordináció az akadémiai tudományos intézeti könyvtárak leningrádi és moszkvai hálózata között.

Napjainkban, amikor a szovjet tudomány előtt nagyszerű távlatok bontakoznak ki, az akadémiai intézeti könyvtáraknak megvan minden lehetőségük arra, hogy az ország tudományos fejlődéséből maguk is kivessék a részüket.

= Trudü Biblioteki Akademii Nauk SzSzsZR i Fundamental'noj Biblioteki Obscsesztvennüh Nauk AN SzSzsZR. Moszkva, 1955. II.köt. 215-226.lap.

Luppov, Sz. P.:

SZAKBIBLIOGRÁFIÁK KÉSZÍTÉSE A SZOVJETUNIO TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁJÁNAK
KÖNYVTÁRÁBAN

Országunkban a tudomány gyors fejlődésének következtében a nyomdatermékek száma is rohamosan növekszik. Évről-évre mind több tudományos művet adnak ki és ezeknek számát jelenleg tizezrekkel kell mérni.

Ezért néha elháríthatatlan akadályokba ütközik az anyag e hatalmas halmazában megkeresni a szükségeset. Találó Sz.I.Vavilov akadémikus megállapítása: "Korunk könyvtári rengetege ... hasonlatos a sűrű erdőhöz, ahol igen könnyű eltévedni."^{2/}

Ezért nagy jelentőségű probléma nálunk a tudományos irodalom könyvészeti feldolgozása. Tudományos dolgozók, a termelési folyamatok újítói ezreit kell hozzásegítenünk, hogy a megfelelő irodalmat, munkájukhoz feltétlenül szükséges adatokat megtalálják. Néha egy-egy apró közlemény - melyet, könnyen megesisik, hogy figyelemre sem méltatnánk - a tudomány munkásának sokkal többet mond, mint a kompilatív jellegű, terjedelmesebb monográfia.

"Korunk embere - írja a fent már idézett cikkében Vavilov - úgy áll a könyvtárak Himalájája előtt, mint az aranyásó, aki a tengernyi homokban keresi az apró arany szemcséket."^{3/}

Ha könyvészeti munkánkkal tudományos munkások, termelési újítók minél szélesebb körének nyújtunk segítséget - ezzel egész tudományunk fejlődését, pártunk és kormányunk népgazdaságunk terén folyó gyakorlati tevékenységét - és következésképpen a Szovjetunio kommunista építését segítjük elő. A tudományos irodalom könyvészeti feldolgozása tehát minden jelentős állománnyal és gyakorlott bibliográfusokkal rendelkező nagykönyvtárunk egyik legfontosabb feladata. Kézenfekvő, hogy a Tudományos Akadémia Könyvtárának ebből a munkából ki kell részét vennie.

Megértették ezt már a múltban is a könyvtárban, azonban a forradalom előtti időkben a könyvészeti munka sorsa esetleges volt, mert a Tudományos Akadémia Könyvtárának egy-egy lelkes munkatársának kezdeményezésén nyugodott.

.....

1/ Az előadás elhangzott a Szovjetunio Tudományos Akadémiája 1954. nov. 24-én tartott tudományos ülésén.

2/ Sz.I.Vavilov: Néhány megjegyzés a könyvről. - Szovetszkaja Kniga 1947, 1.sz. 17.lap.

3/ Sz.I.Vavilov. U.o. 15.lap.

A helyzet a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után változott meg. A Tudományos Akadémia Könyvtárának állománya a párt és a kormány akaratából népszépi tulajdonná lett és államunk szocialista építésének szolgálatába állították. Ekkor tárultak fel a könyvtár kapuá a tudomány minden munkása előtt. Sokszorosára növelték a könyvtár állományát és a könyvtárügy lelkes fiatal munkásaival töltötték be a könyvtár állásait. A Tudományos Akadémia Könyvtárában megszervezték a bibliográfiai osztályt, melynek 1930-ra alakultak ki végleges körvonalai.

Kezdetben különbs figyelemmel fordultak a tájékoztató jellegű bibliográfiák szerkesztése felé. Az 1930-as évtől indította meg a könyvtár "А С з о в ж е т у н и с Т у д о м а н ы о с А к а д е м и я - ж а к и а д а с а б а н м а г ж е л е н т н о в ы е к ж е г ы - з ё к е" című bibliográfiát. /Bibliograficeszkij ukazatel' izdanij, opublikovannuh Akademiej Nauk SzSzSzR/. E bibliográfia minden egyes kötete mintegy mérlege volt a Tudományos Akadémia kiadói tevékenységének a megfelelő évben. A bibliográfia felvett minden könyvet, melyet az év folyamán adtak ki, valamint feldolgozta az időszakos kiadványokban publikált tudományos cikkeket is. Az anyag elrendezése szakok szerint történt és különféle mutatókkal látták el.

Sajnos ez a fontos kiadvány csak rövid életű volt. Összesen négy évig jelent meg /1930, 1931, 1932 és 1933 évekre/ majd kiadását megszüntették. A további leendő kötetek anyagát cédulákon gyűjtötték össze 1951-ig.

Valamivel előbb indította meg a könyvtár a з у ж о н н а н б е с з е р з е т т к у л ь б и д и л и р о д а л о м ж е г з ё к ё т. E kiadványok azonban rendszertelenül jelentek meg és 1938-tól 1948-ig teljesen szüneteltek. Az 1948-ban megjelent "У ж к у л ь б и д и к ö n y v e k a Т у д о м а н ы о с А к а д е м и я к ö n y v т а р а и б а н" /Новые иностранные книги в библиотекah Академии Nauk/ címen megjelent központi katalógusai veszi kezdetét az összes akadémiai könyvtár külföldi gyarapodásáról a teljes és rendszeres tájékoztatás. Ez a központi katalógus évi kötetekben jelenik meg: 1949-ben látott napvilágot a második kötet /az 1948. évi gyarapodásról/ 1950-ben a harmadik kötet /az 1949. évi gyarapodásról/ stb. A közeljövőben jelenik meg a soronkövetkező nyolcadik kötet. Az a tény, hogy az új külföldi beszerzések nyomtatott központi katalógusa nemcsak a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Könyvtárának, hanem a szövetséges köztársaságok akadémiai könyvtárainak külföldi gyarapodását is feldöleli, nagy segítséget nyújt mind az akadémia tudományos intézményeinek, mind a többi kutatóintézetnek. A központi katalógus anyagának szakok szerinti elrendezése, valamint a névmutató jelentős mértékben megkönnyíti használatát. Hogy ilyen hatalmas anyagot feldölelő kiadvány napvilágot láthat /kötetenként kb. 17.500 művet tartalmaz/ annak köszönhető, hogy együttműködés jött létre a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Könyvtára és a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Társadalomtudományi Központi Könyvtára között.

A központi katalógus évi kötetének kiadásával párhuzamosan, 1948-tól a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Könyvtára megindította a külföldi új beszerzések évi 7-8 füzetben közzét szerzett sorozatát is, hogy frisebb tájékoztatást is adjon. E kiadványsorozat címe: "А С з о в ж е т у н и с Т у д о м а н ы о с А к а д е м и я - ж а к и а д а с а б а н м а г ж е л е н т н о в ы е к ж е г ы - з ё к е".

Tudományos Akadémiája könyvtári hálózatának új külföldi beszerzései" /Новые поступления книги, поступившие в систему Библиотек АН ССРСЗ/

Az évi köteteket és a gyakrabban megjelenő füzeteket megkapják az ország nagykönyvtárai, valamint a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának tagjai és levelező tagjai. A fokozódó igényeknek megfelelően a kiadványok példányszámát már többször kellett növelni. A háború utáni években a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Könyvtára az új külföldi beszerzések bibliográfiájának két speciális sorozatát is megindította: az egyik a külföldi műszaki folyóiratok gyarapodásáról ad tájékoztatást, a másik pedig a külföldi újbeszerzésű kémiai irodalmat dolgozza fel. Mindkét kiadványt rotaprinten állítják elő és az illetékes tudományos intézeteknek, valamint az ipari üzemeknek küldik. Mikor a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Tájékoztató Intézete megindította referáló lapjait, mindkét kiadvány megszűnt.

A Tudományos Akadémia Könyvtára jelentős sikereket ért el a s z a k b i b l i o g r á f i á k /tematikai bibliográfiák/ szerkesztése terén is. Itt a munka három irányban folyik.

A nagyjelentőségű tudományos üléseken /pld. a második orosz-szovjet matematikai kongresszus, a nemzetközi geológiai kongresszus stb./ felmerült tudományos szükségleteknek megfelelően a Tudományos Akadémia Könyvtára ugynevezett tudományági bibliográfiákat készít, vagyis összeállítja egy-egy tudományág irodalmának könyvészetét. /Kémia, matematika, geológia, fiziológia/.

Ezt a munkát két szakaszban tervezik: először az akadémiai kiadványokban megjelent anyagot dolgozzák fel, majd ezután az illető tudományág egyéb helyen megjelent publikációt veszik számba. A terv keretében a Tudományos Akadémia Könyvtára a következő bibliográfiákat adta ki:

"A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent matematikai irodalom" /Matematika v izdanijah Akademii Nauk SzSzsZR/ 1.köt. /1928-1935./ 2.köt. /1936-1947./

"A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent élettani kiadványok /Rabotu po fiziologii v izdanijah AN SzSzsZR/ 1734-1934.

"A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent geológiai irodalom" /Geologija v izdanijah AN SzSzsZR/ 1.köt. /1928-1928./, 2.köt. /1929-1935./, 3.köt. /1936-1937./

"A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent kémia irodalom" /Kimiya v izdanijah AN SzSzsZR/ 1.köt. 1928-1930., 2.köt. 1931-1935.

A fenti tudományágakkal kapcsolatos nem-akadémiai kiadványok feldolgozását a megfelelő évekre a Tudományos Akadémia Könyvtára gyakorlatilag még nem kezdte el. Ez a kiterjedt, sok munkaerőt igénylő feladat meghaladná a tudományos bibliográfiai osztály egyébként sem nagyszámú gardájának kapacitását. Így a Tudományos Akadémia Könyvtárának munkája a tudományági bibliográfiák terén csak az akadémiai kiadványok könyvészeti feldolgozására korlátozódik, ami tulajdonképpen elsődleges feladata és terve is.

A Tudományos Akadémia Könyvtárának összeállításában az egyes tudományok területéről megjelent bibliográfiák nemcsak a megfelelő tudományok szakembereinek, hanem a tudománytörténet művelőinek is felkeltették figyelmét. A Tudományos Akadémia Könyvtárának ezen kiadványai a le-

hető legnagyobb teljességre törekedtek és feldolgozták az illető tudományág történetére vonatkozó irodalmat is.

A Tudományos Akadémia Könyvtára tematikai bibliográfiáinak második iránya a biobibliográfia. Számos tudományos intézmény igényeinek kielégítésekképpen a Tudományos Akadémia Könyvtára elkészíti egyes tudósok munkásságának bibliográfiáját. E munkát a Szovjetunió Tudományos Akadémiája szakkönyvtárainak moszkvai szektorával hangolták össze és itt állítják össze a "Szovjetunió tudósainak bibliográfiája" /Materialu dlja bibliografii našenih SzSzsZR/ című sorozatot. E kiadványokban elsősorban az akadémia tagjainak munkásságát tárják fel.

Országunk legjelentősebb tudósairól készülnek biobibliográfiák e sorozat keretében. /Pl. A. P. Karpinszkij - V. L. Komarov - P. N. Lebedev - A. M. Ljapunov - A. Sz. Popov - I. V. Musketov, stb./. Most van előkészületben D. I. Mendeleev munkásságának bibliográfiája.

A könyvtár tematikai könyvészeti munkájának harmadik területe a helyismereti bibliográfia. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája azon bizottsága, melynek feladata volt az ország természeti, termelési erőinek vizsgálata /KEPSZ/ 1930-ban a könyvtárnak adta át bibliográfiai anyagát.

A háboru előtti években a Tudományos Akadémia Könyvtára a helyismereti bibliográfiák egész sorát adta ki, például a többi között "Jakutia bibliográfiája" /Bibliografija Jakutii/, "Kazahsztánra vonatkozó akadémiai kiadványok" /Kazahsztan v izdanijah Akademii nauk SzSzsZR/, "Karakalpakra vonatkozó irodalom bibliográfiája" /Bibliograficeszkij ukazatel' literatury po karakalpakii/, "Adalékok az Altáj-Irtúszki járás könyvészetéhez" /Materialu dlja bibliografii Altajszkoi Irtúszszkogo rajona/ című kiadványokat. Egyes ilyen kiadványok önálló műként, mások gyűjteményekben, "dolgozatok"-ban jelentek meg. Külön meg kell említenünk E. N. Pavlovskij akadémikus szerkesztésében megjelent "Tadzsikisztán florája" /Flora i rasztitel'noszt Tadzsikisztana/ című bibliográfiáját, mely különösen kitűnt jó annotációival. Az utóbbi években a Tudományos Akadémia Könyvtára helyismereti könyvészeti munkát nem végez.

A tudományos bibliográfiai osztály jelenleg a következő munkákon dolgozik: a tájékoztató bibliográfia terén készíti az új külföldi beszerzések központi katalógusának soronlévő évi kötetét és összeállítja a 8-10-szer megjelenő - már említett - értesítőt. A tudományági bibliográfiák közül előkészületben vannak: "A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent matematikai és mechanikai irodalom" második kötete /1936-1947 évek/, valamint harmadik kötete /1948-1952/. "A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent kémiai irodalom" harmadik kötete /1936-1937 évek/. "Az orosz műszaki irodalom a XVIII. században /Ruszszkaja tehnicseszkaja literatura XVIII v./ című kiadvány is előkészületben van. Készíti ezenkívül a már említett D. I. Mendeleev bibliográfiát és egy bibliográfiát a matematika könyvészetéről, melynek címe: "A matematika alapvető bibliográfiai forrásmunkái" /Osznovnye bibliograficeszkie isztocsniki po matematike/. Ez a másodfokú bibliográfia az 1917-1952. évi időköz anyagát dolgozza fel.

Ha megvizsgáljuk a Tudományos Akadémia Könyvtárának bibliográfiai munkásságát, megállapíthatjuk, hogy a tudományos bibliográfiai osztály témái nem esetlegesek, hanem megfelelnek a Szovjetunió Tudományos Akadémiája intézményei szükségletének.

Az egyes témák, melyeket a tudományos bibliográfiai osztály feldolgoz, rendszeren a Tudományos Akadémia elnökségétől, osztályaitól, egyes intézeteitől vagy bizottságaitól származnak és csak elenyésző számban magától a könyvtártól. Így például a "Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent kémiai irodalom" című bibliográfia a Kémiai Tudományok Osztálya munkatervéből ered, a Mendeleev bibliográfia pedig a Mendeleev tudományos örökségét feldolgozó bizottság kérésére készül. Ilyenképpen a könyvtár bibliográfiai kiadványainak tematikáját az Akadémia tudományos kutatási köre szabja meg.

A könyvtár mindig nagy figyelmet szentelt az akadémiai kiadványoknak, mint ez például kitűnik a tudományági bibliográfiáiból is. "A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent matematikai irodalom", stb./

A tudományos intézetek igényei meghatározzák nemcsak az Akadémiai Könyvtár könyvészeti kiadványainak tárgykörét, hanem, mint már említettem, ezek jellegét is. Az egyes témákat megadó tudományos intézetek a következő követelményeket állítják fel a bibliográfiákkal szemben. 1. Az anyag lehető legteljesebb összegyűjtése, 2. A precíz, tudományos feldolgozás, ami az összeállítóktól számos olyan feladat megoldását követeli, melyekről még alább szólok.

A fent elmondottak alapján kirajzolódnak a Tudományos Akadémia Könyvtára bibliográfiai munkájának jellemző tulajdonságai, melyek a következőkben foglalhatók össze: a könyvtár minden bibliográfiája a tudományos irodalom feldolgozását célozza és csak egyes esetekben, a tudományos témák mellett, dolgoz fel tudományos-ismeretterjesztő anyagot is.

A bibliográfiák témája nem a humán, hanem a természettudományok köréből való. Ez megfelel annak a sajátos munkamegosztásnak, amely a két nagy akadémiai könyvtár viszonyát jellemzi: a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Könyvtára a természettudományok, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Társadalomtudományi Központi Könyvtára /Moszkva/ pedig a humán tudományok könyvészetével foglalkozik. A Tudományos Akadémia Könyvtára bibliográfiai kiadványainak egyik jellemző tulajdonsága a lehető legnagyobb teljességre való törekvés. Mert - mint már említettem - ez az egyik speciális követelmény, amit a tudományos irodalom bibliográfiájával szembe kell tartásunknak kell. N. A. Figurovskij professzor az "Adalékok az orosz tudomány történetének bibliográfiájához. Kémia" című munka előszavában azt írja a "tökéletes teljességről" hogy az az alapvető erénye a tudományos igényekkel készült bibliográfiának.^{1/}

^{1/} "Adalékok az orosz tudomány történetének bibliográfiájához. Kémia."
Materialu k bibliografii po isztorii ruszskoj nauki. Himija.
Moszkva, Egyetem kiadása, 1951. 5.lap.

Egy bibliográfia sem lehet azonban tökéletesen teljes. Minden kérdés irodalmában lehetnek olyan művek, amelyek már elvesztették tudományos jelentőségüket. Ezenkívül az anyaggyűjtés kapcsán is előfordulhat, hogy egyes kiadványok elkerülik az összeállító figyelmét. Mi tehát nem beszélhetünk "tökéletes teljességű" bibliográfiákról, hanem olyanokról, melyek a lehetőségen belül a legnagyobb teljességgel gyűjtik össze az adott kérdés irodalmát. A teljességre való törekvés kapcsán a könyvtár az alapvető irodalom mellett bibliográfiáiban felveszi egy-egy tudományág határterületeinek és segédtudományainak irodalmát is. Erről még később bővebben szölok.

A könyvtár bibliográfiáinak keretei az egy-egy témát feldolgozó szokványos bibliográfiákéinál sokkal tágabbak. Bőven vesznek fel különféle kiegészítő anyagokat /terjedelmes bevezetőket adnak, életrajzi adatokat közölnek, feldolgozzák a tudományos élet krónikáját, stb./ és az összegyűjtött anyagot egy szerkesztik meg, hogy az a legjobban megfeleljen a bibliográfia céljának és az adott kérdést a lehető legteljesebben áttekinthesse.

Vegyük például a Tudományos Akadémia Könyvtára kiadásában 1953-ban megjelent "Alekszandr Mihajlovics Ljapunov" című bibliográfiát. Azt gondolhatnánk, hogy az ilyen bibliográfiába elegendő a tudósról szóló rövid bevezető cikk mellett két bibliográfiai jellegű fejezet: 1. A. M. Ljapunov művei, 2. a róla szóló irodalom, majd végül két-három mutató. Az összeállító azonban feladatát - helyesen - tágan értelmezte és felvett a szakemberek számára egy igen értékes fejezetet: szovjet matematikusok munkássága a mozgás állandóságának elmélete terén, vagyis ismertette A. M. Ljapunov követőinek munkásságát. A bibliográfiában ezenkívül közöl három olyan terjedelmesebb cikket^{1/}, melyek a feldolgozott irodalommal szoros összefüggésben vannak, - és végül számos kiegészítő anyagot /életrajzi adatokat tudósokról, stb./. Így tehát az "A. M. Ljapunov" című bibliográfia az egymással logikusan összefüggő fejezetek egész sorából áll.

A Tudományos Akadémia Könyvtára bibliográfiai kiadványait az is jellemzi, hogy bőszégen feldolgozzák a tudománytörténeti anyagot. Itt én nemcsak az általános tudománytörténeti irodalomra gondolok, hanem például a tudományos intézmények jegyzőkönyveiből vett életrajzi adatokra, a tudományos élet krónikáinak feldolgozására stb. A tudományos élet krónikáinak anyagát/a tudományos ülésekről, konferenciákról, a Tudományos Akadémiának, egyes intézeteinek és bizottságainak üléseiről szóló jelentéseket/ különösen jól hasznosítja a könyvtár a most előkészületben lévő matematikai és kémiai bibliográfiákban. A tudományos élet krónikájához olyan kiadványokból is történik anyaggyűjtés, mint a "Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Értesítője" /Vesztnik Akademi Nauk SzSzsZR/. A tudományos intézmények tevékenységéről szóló anyag egy helyen való összeállítása a tudománytörténet művelőinek különös érdeklődését váltotta ki.

A tudományos könyvészeti munkánál különösen pontosnak kell lennie a szűkebb értelemben vett bibliográfiai feldolgozásnak. A Tudomá-

1/ V.I. Szmirnov akadémikus cikkei "A. M. Ljapunov élete", és "A.M. Ljapunov tudományos munkásságának áttekintése", N.F. Bragina cikke: "Szovjet matematikusok munkássága a mozgás állandóságának elmélete terén."

nyos Akadémia Könyvtára bibliográfiáit nemcsak a címleírások pontossága jellemzi. Erre - mint más könyvtárak is - különös súlyt helyezünk. Az alapos bibliográfiai feldolgozás abban is jelentkezik nálunk, hogy az egyes művekkel kapcsolatban feltüntetjük, hol adták őket először elő, hol jelent meg az első kiadás, milyenek voltak a nyomtatásban megjelent tézisek, referátumok, ki a fordító, milyen problémával kapcsolatban készült a mű, stb.

Az olvasónak nagy segítségére van az, hogy a címleírás után megtalálja a mű összes kiadásait és a műről szóló recenziókat is. Ugyancsak fontos feladatának tekinti az összeállító, hogy az egyes művekre a szükséges helyeken utalókat adjon. Jóllehet a könyvtár bibliográfiai kiadványai általában a fenti gyakorlat szerint készülnek, - e téren még vannak kívánnivalók is.

Mielőtt befejeznénk a könyvtár bibliográfiai kiadványainak jellemzését, még néhány szót kell szólnunk a kiadványok mutatóiról és az összeállítók által írt előszavakról. A könyvtár arra törekszik, hogy a mutatók - a bibliográfiák a lényeges alkotórészei - szervesen kapcsolódjanak az alapvető tartalmi mondanivalókhöz és ne valamiféle formális függeléknek legyenek.

Például illusztrálom ezt a tételt. "A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent kémiai irodalom" című bibliográfia második kötetének anyaga időrendben van feldolgozva, magyarázó jegyzetek a címleírások után nincsenek. Hogy az olvasó a neki szükséges kérdéshez az irodalmat megtalálja, az összeállító kiterjedt tárgymutatót szerkesztett. A tárgyszavakat nem pusztán a cím alapján állapította meg, hanem a mű tartalmát vette alapul. Egy ilyen mutató a legkisebb kérdésre is gyors választ ad /az időrendi szerkezet ugyanis a téma szerinti tájékozódást nehezíti/ és ugyanakkor bizonyos tekintetben még a magyarázó jegyzetet is pótolja.

A Tudományos Akadémia Könyvtára bibliográfiáiban feltünteti a felhasznált források jegyzékét, mert ez a tudományos bibliográfiákban feltétlenül szükséges. Továbbá, azért is jelentős ez, mert lényegesen megkönnyíti egy-egy bibliográfia új kiadásának, vagy pótköteteinek összeállítását.

Csak néhány szót az "összeállító előszaváról". Ilyen előszó a Tudományos Akadémia Könyvtára minden tematikai bibliográfiájában szerepel. Míg a nagyobbterjedelmű "bevezető" átfogóbb elvi kérdéseket tárgyal /pl. jellemzést ad a tudományág, vagy annak egyes részének irodalmáról/, az "összeállító előszava" inkább gyakorlati célt szolgál: a kiadvány használatának elősegítését. Az ilyen előszavak a bibliográfia szerkezetét, az anyaggyűjtés elveit, a különböző részek közötti összefüggéseket ismertetik. A Tudományos Akadémia Könyvtárának az a véleménye, hogy a bibliográfia használatát megkönnyítik az ilyen összeállítói előszavak.

Az eddigiekben a Tudományos Akadémia Könyvtára bibliográfiai kiadványainak jellemző tulajdonságairól számoltunk be. Mint már említettem e kiadványok karakterét a tudományos bibliográfiákkal kapcsolatos sajátos munka határozza meg. Bár bibliográfiánkat általában po-

zítíven értékelik /ez kitűnik a különböző ismeretésekből és kriti-
kákából is/, nem feledkezhetünk meg kisebb-nagyobb fogyatékoságaikról
sem. Ezért könyvészeti kiadványaink színvonalának további javítása
előttünk álló megoldandó feladat. A tudományos bibliográfiái osztály
munkatársai arra törekednek, hogy minden kiadvány jobb legyen, mint az
előző. Ennek a törekvésnek érvényesülését legszembetűnőbben a folytató-
lagosan megjelenő bibliográfiákon figyelhetjük meg. Vegyük például "A
Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent matematikai iro-
dalom" című bibliográfiát. A második kötetben, mely az 1936-1947. évek
anyagát öleli fel /az első kötet 1928-1935. évekre szól/ a segédtudomá-
nyok anyagát sokkal gazdagabban dolgoztuk fel, mint az elsőben; a tudo-
mánytörténeti anyagot külön fejezetben, szakok szerint dolgoztuk fel
/az első kötetben ez az anyag nem volt külön, hanem az egyes fejezeteken
belül/, az utalókat bővebben alkalmaztuk, mint az első kötetben, stb.
Hasonló jellegű minőségi fejlődés van a kémiai bibliográfiáknál is.
Ugyancsak rendszeresen, kötetről-kötetre javul az új külföldi beszerzé-
sek évenként kiadott bibliográfiája is.

Mivel beszámolóim egyáltalában nem módszertani jellegű irás, a bio-
liográfiák összeállításának gyakorlati problémái közül csak azokat emli-
tem meg, melyeket könyvtárunkosa így vagy úgy megoldottunk. Mindenekelőtt
a készülő bibliográfiák előzetes szerkezeti terveiről kell szólanom. Ta-
pasztalataink azt mutatják, hogy a bibliográfiák összeállításával kapcsó-
latos legelső munkamozzanat az előzetes szerkezeti terv összeállítása.
Az ilyen terv a következő kérdésekre ad feleletet: a bibliográfia téma-
köre, időhatárai, az anyag elrendezése /szak szerinti, betűrendes, idő-
rendi-e/, az egyes fejezetek sorrendjének meghatározása /valamint a muta-
tók sorrendjének és milyenségének meghatározása/, az anyaggyűjtés általa-
nos elvei, felhasználandó forrásmunkák.

Az előzetes szerkezeti terv összeállítása könnyíti a bibliográfia
elkészítését, mert a szerzőnek konkrét keretet és körülhatárolt akció-
programot ad. Ezenkívül megóv számos hiba elkövetésétől, megkíméli a
szerzőt például attól, hogy a munka pontatlan tervezése, az összeáll-
ítás szempontjainak esetleges változtatása következtében a forrásanya-
got többször is átnézze. Mindezek elemi követelmények, azonban nem árt
ismételten felhívni rájuk a figyelmet. Mert a mi gyakorlatunkban is
voltak sajnálatos esetek, mikor készült olyan bibliográfia, melynek
nem volt pontos előzetes szerkezeti terve és volt arra is precedens,
hogy munka közben változtattuk meg az anyaggyűjtés szempontjait. Az
ilyen esetek mindenkor nem-kívánatos következményekkel jártak.

A bibliográfia szerkezeti tervének összeállítása előtt feltétle-
nül meg kell ismerkedni bizonyos mértékig a bibliográfia témáját képe-
ző kérdéssel. A tervet az összeállítónak meg kell beszélnie más bibliog-
ráfusokkal és az illető tudományág képviselőivel, ami nagy gyakorlati
segítség nyújt.

A "D. I. Mendelejev" című bibliográfia munkálatainak megkezdése
előtt a Tudományos Akadémia Könyvtára összeállított egy előzetes szer-
kezeti tervet. Ebben a tervben a következőket fektették le. 1. A bib-
liográfiába felveszik D. I. Mendelejev minden művét, a munkásságáról
szóló és életével kapcsolatos teljes orosz és külföldi irodalmat és
feldolgozzák a róla szóló biográfiai adatokat is. 2. A bibliográfia
100 évet ölel fel /1854-1954/. 3. Az anyagot szakrendben adják. 4. A
bibliográfiába nem veszik fel a tankönyveket, ifjúsági könyveket, szép-

irodalmat és olyan könyveket, cikkeket, melyek Mendeleev munkásságának önálló, kommentár nélküli ismertetései alapján. 5. A hirtelen jött cikkeket csak válogatással veszik fel. Így már a munka megkezdése előtt egész sor fontos kérdést döntöttek el, melyek az összeállítónak mind az anyaggyűjtésénél, mind a bibliográfiával kapcsolatos többi munkánál is támpontot nyújtottak.

Vizsgáljuk meg azt a kérdést is, hogy bibliográfiánkba az alapvető téma mellett az illető tudományág segédtudományait is feldolgozzuk. A mi korunk a tudomány gyors fejlődésének kora, mikor az egyes tudományágak közötti határok egyre inkább elmosódnak. A segédtudományok feldolgozása következtében a szakember néha még értékesebb anyagot kap a területéről, mint a bibliográfiában feldolgozott alapvető tudományág anyagából.

A Tudományos Akadémia Könyvtára bibliográfiáiban a segédtudományokat igen gazdagon dolgozza fel. Például a "Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent matematikai és mechanikai irodalom" című bibliográfia második kötetébe felvettünk anyagot a következő területekről: fizika, műszaki tudományok, csillagászat, szeizmologia, geofizika, elektrotechnika, kristallográfia, mineralógia, történelem, filozófia. Az eredmény azt mutatta, hogy munkánk nem volt felesleges.

A más tudományágak anyagából való feldolgozásnál megvan azonban az a veszély, hogy így a kellénél több anyag kerül a bibliográfiába. E veszély elhárítására a Tudományos Akadémia Könyvtára a munka megkezdése előtt szorosan körülhatárolt válogatási elveket állít fel a segédtudományok anyagából való feldolgozást illetően és ezeket a munka folyamán szigorúan meg is tartja. Például a kémiai bibliográfia összeállításánál a segédtudományok egész sorából, a fizikából, kristallográfiából, talajtanból, az orvostudomány területéről - és még számos tudományág mellett a botanikából is kellett válogatni. A munka megkezdése előtt meghatározták, hogy mely anyagok kerülnek a területekről a bibliográfiába és melyek nem. Például a vizinövényekkel foglalkozó munkák közül azokat vették fel, melyek a vizinövényekből kivonható kémiai anyagokkal, a jódal, az agar-agarral stb. foglalkoznak. A kizárólag botanikai jellegű munkákat mellőzték.

Szólanunk kell néhány szót a XVIII. századi anyag speciális feldolgozási szempontjairól is. A Tudományos Akadémia Könyvtára tematikai bibliográfiái időrendben veszik fel az anyagot a polgári sajtó kezdetétől. Ilyen bibliográfiák: "A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent matematikai és mechanikai irodalom", "A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent kémiai irodalom", az "Orosz műszaki irodalom" stb.

A XVIII. századi orosz irodalomnak ezekben a bibliográfiákba való feldolgozásánál tekintetbe kell venni azt, hogy ebben a korban a kimondottan egy-egy tudományággal kapcsolatos irodalom igen gyér. Pl. van-e sok, kimondottan a kémiával vagy a műszaki tudományok elméleti kérdéseivel foglalkozó mű ebből az időből? Ezzel szemben nem mondhatjuk, hogy nálunk ne lett volna a XVIII. században kémia, technika és ne lett volna műszaki irodalom.

I. Péter szabályzatai és sok rendelet technikai kérdésekkel foglalkoznak. Számos rendelet részletes - és szigorúan végrehajtandó -

műszaki feladatokat tartalmaz, Ugyancsak értékes adalékokkal szolgál-
nak a kor technikai viszonyairól az akkori újságok vonatkozó cikkei is.
Mindezeket teljes joggal felvehetjük a műszaki irodalom bibliográfiájá-
ba. A XVIII. század tudományos irodalmának a fontos könyvészeti forrásai
- törvényhozási anyag, hírlapok közelményei stb. - a későbbi korok szak-
irodalmának feldolgozásánál már nem jönnek számba.

A XVIII. századi irodalom feldolgozásánál a ritka könyvek speciális
bibliográfiai feltárása is fontos feladat. /Pl. I. Péter magánkönyvtára-
nak anyaga, Lomonoszov korai kiadásai, stb./ E munkáknál a magyarázó
jegyzetben részletesen kell ismertetni a jelentős adatokat /a szerző
és fordító nevét, a szöveg eredetiségét, stb./.

A bibliográfiák összeállításával kapcsolatban még két kérdést ki-
vénok felvetni: az egyik az anyag elrendezésének módja, a másik pedig
a magyarázó jegyzet /annotáció/ kérdése.

Hogy szakok szerint, időrendben vagy betűrendben legyen-e egy-egy
bibliográfia anyaga, azt mindig a kiadvány tartalmi elemei határozzák
meg. Például egy-egy tudományág nagy tudósainak bibliográfiáinál /Pl.
A. Sz. Popov, A. P. Karpinszkij, stb./ az időrendi beosztást használ-
juk, mert ez mutatja meg legérzékletesebben a tudós alkotó munkájának
fejlődési dinamikáját. Mégis mikor olyan sokoldalú tudósnak, mint
Mendeleevnek bibliográfiájáról volt szó, a Tudományos Akadémia Könyv-
tára a szakrendi beosztást választotta.

Minden elrendezési módszernek megvan a maga előnye és hátránya.
Véleményem szerint a szakrendi beosztás a legjobb, természetesen jó
mutatókkal. A tájékoztató jellegű bibliográfiáknál pedig kizárólag a
szakrendi beosztást tartom célszerűnek. Nem véletlen, hogy a Szovjet-
unió Tudományos Akadémiája Tájékoztató Intézete referáló lapjaiban a
szakrendet alkalmazza.

Néhány szót a bibliográfiákba felvett irodalom magyarázó jegyze-
teiről. Munkánk gyakorlata azt mutatja, hogy alkalmazunk magyarázó
jegyzetet bizonyos műveknél olyan bibliográfiáknál is, melyek egészük-
ben nem magyarázatosak. Ilyen esetek: 1/ Mikor a cím nem utal a tar-
talomra. Például P. P. Lazarev a nagy orosz fizikusról, P. I. Lebedevről
szóló ilyen című cikkénél: "A tanítómester emlékezete". Ilyen cím e-
sétben feltétlenül fel kell tüntetnünk, hogy a cikk kiről szó. 2/ Mikor
a címből nem derül ki, hogy az illető művet miért vettük fel a biblio-
gráfiába. Meg kell például magyaráznunk, hogy Magnickij aritmetikáját
miért vettük fel "Az orosz műszaki irodalom a XVIII. században" című
bibliográfiába. Ugyanis ebben a műben számos olyan feladvány van, me-
lyet a technika területéről vett, például a gépkatrécék, a fogas-
kerék számítása, stb. Így tehát Magnickij aritmetikája ama XVIII. szá-
zad elejei kiadványokhoz tartozik, melyek koruk technikai irodalmával
kapcsolatosak.

Tekintve, hogy a tudományos bibliográfiai osztálynak igen mosto-
sa státuszviszonyai vannak, általában nem látja el magyarázó jegyzetek-
kel a bibliográfiákat, csak az említett esetekben, mikor a cím alapján
nem következtethetni a mű tartalmára.

Nézzük meg még az egyes tudományágak s z a k e m b e r e i n e k

bevonását a bibliográfiák készítésébe. Az ideális az volna, ha egy-egy bibliográfia összeállítója egyúttal az illető tudományág szakembere lenne. Sajnos ilyen esetek ritkaságszámba mennek. A tudományos bibliográfiák összeállításánál nem is egy, hanem több szakember bevonása szükséges, különösen olyan bibliográfiák összeállításánál, mint az "Új külföldi könyvek" című nyomtatott központi katalógusnál, ahol a legkülönbözőbb tudományágak szerepelnek.

A Tudományos Akadémia Könyvtára kidolgozta a bibliográfus és a szakember együttműködésének módszereit a bibliográfiák összeállításának különböző szakaszaiban, kezdve az anyaggyűjtéstől egészen a mutatók összeállításáig. A bibliográfiák témájától és az összeállító személyétől függően ez az együttműködés különböző formákat ölthet. Néha csak az anyag elrendezésében való közreműködésre szorítkozik a tudományág szakemberének szerepe, néha azonban ennél sokkal kiterjedtebb.

A gyakorlat azt mutatja, hogy a képzett bibliográfus nagyvonalakban önállóan el tudja végezni az anyag kiválogatását és bizonyos fokig szakrendbe való sorolását is. Ha ezt a munkát a tudományterület szakembere revideálja, megint a bibliográfus végzi el a sajtó alá rendezés összes többi munkáját. Különösen gyümölcsöző a szakemberek bevonása a készítendő bibliográfiák szerkezeti kérdéseinek eldöntésébe és ugyancsak eredményes, ha a nagy vájúkzóztató bibliográfiák anyagának szakok szerinti elrendezését is a szakemberek bevonásával végzi a bibliográfus.

Néhány szót a s z e r v e z e t i kérdésekről. A bibliográfiák összeállításával, kiadásával kapcsolatos mindenemű munkát a Tudományos Akadémia Könyvtárának tudományos bibliográfiai osztálya végez. 1954-től kezdve a tudományos bibliográfiai osztály a felelős a Tudományos Akadémia lemingrádi hálózata könyvtárainak könyvészeti kiadványaiért is. E könyvtárak egyetlen bibliográfiát sem adhatnak ki anélkül, hogy előzőleg a tudományos bibliográfiai osztály azt meg ne vizsgálta volna. Ezt az ellenőrzést az osztály tudományos-módszertani részlege végzi. A részleg a legképzettebb bibliográfusokból áll. Ez a tudományos módszertani testület dönt arról, hogy a bibliográfia kéziratot kinyomtatható-e /ezután a kézirat még a könyvtár tudományos tanácsához kerül/, vagy pedig bizonyos változtatásokat kell végrehajtani a kézíraton. A tudományos módszertani részleg elé elbírálásra nemcsak kész bibliográfiák kéziratái kerülnek, hanem amanyibea erre szükség van/ olyanok is, melyek az összeállítás valamely közbeeső fázisában vannak. Foglalkozik ezenkívül a részleg előkészületben lévő bibliográfiák tervezetnek felülbírálásával és egyéb módszertani kérdésekkel is.

A tudományos bibliográfiai osztály tudományos módszertani tanácsának felállítása az egész osztály munkájára előnyös hatással volt, de hatóságos támogatást nyújtott a főkkönyvtárak könyvészeti munkájának javításához is.

A tudományos bibliográfiai osztály felépítése egyszerű: összesen két csoportja van, az egyik a tematikai, a másik pedig a tájékoztató bibliográfiákat készítő csoport. Az osztályon igen jól felkészült bibliográfusok dolgoznak, sajnos azonban kevés a különféle tudományág szak-

embere. Részben ez, részben pedig a kis létszám oka annak, hogy pillanatnyilag a tudományági bibliográfiák készítésére nem tudunk külön csoportot vagy részleget felállítani. Ilyen csoportok vannak a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Társadalomtudományi Központi Könyvtárában és a Lenin Könyvtárban.

A zsúfolt munkaterv és az osztály mostoha státushelyzete szétforgácsolta az osztály erejét: nagyterjedelmű témákon két-három emberből álló brigádok dolgoztak és nem egy esetben megtörtént, hogy 30-40 éves bibliográfiák minden munkáját egyetlen egy ember végezte el. Ez az oka annak, hogy számos munka elhúzódott, ami nem rendjénvaló dolog. Mert világos, hogy egy-egy nagyobb szabású bibliográfia összeállításához munkaközösség kell, mégpedig különféle kvalifikációjú munkatársakból. Feltehetően szükségese tehát, hogy a Tudományos Akadémia Elnöksége foglalkozzon a tudományos bibliográfiai osztály státusának növelésével.

Befejezésül a tudományos bibliográfiai osztály j ö v ő b e n i munkáján a k távlatokról kell beszélünk, arról, hogyan alakítsa ki profilját, milyen irányt vegyen munkájához az elkövetkezendőkben. Nem vitás, hogy az osztály által készített tudományos bibliográfiáknak a Tudományos Akadémia intézményeinek szolgálatában kell állniuk. Az is természetes, hogy a Tudományos Akadémia Könyvtárának különös figyelmet kell szentelnie az akadémiai kiadványokra. Az a kérdés csak, hogy a könyvtár összeállításában megjelent bibliográfiáknak mely esetekben kell csak akadémiai kiadványok felvételére korlátozódnuk és mely esetekben vegyék fel ezen bibliográfiák az illető tudományág összes irodalmát.

Felvetődik a kérdés, hogy vajon folytassuk-e az olyan bibliográfiákat, mint például "A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent kémiai irodalom", "A Szovjetunió Tudományos Akadémiája kiadásában megjelent geológiai irodalom".

Véleményem szerint az ilyen bibliográfiák további összeállításától nekünk el kell állanunk, befejezve a már munkában lévő köteteket. Ugyanis semmi sem indokolja azt, hogy a tudományági bibliográfiák anyagát csak az akadémiai kiadványok területére korlátozzuk. Az akadémiai kiadványokról azonban a Tudományos Akadémia Könyvtárának kell bibliográfiát készítenie, aminek legalkalmasabb módja a tájékoztató jellegű bibliográfia. Most van döntés alatt az akadémiai kiadványok bibliográfiája évi kötetek megindítása, melyet a Tudományos Akadémia Könyvtára és a Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Központi Könyvtára együtt ad ki. Ez a bibliográfia a Tudományos Akadémia kiadói tevékenységének sajátos bemutatása lesz. Az akadémiai kiadványok évi bibliográfiája a Tudományos Akadémia intézményeinek és más tudományos intézetek munkatársainak is nagy segítséget fog nyújtani az új tudományos irodalomban való tájékozódás terén. Amennyiben kedvező körülmények adódnának, a Tudományos Akadémia Könyvtára az ilyen évkönyveket visszamenőleg, az elmúlt évekre is kiadná, annál is inkább, mert néhány év anyaga már össze van gyűjtve.

Még egy körülményre kell itt felhívni a figyelmet. A Tudományos Akadémia Könyvtára a múltban összegyűjtötte a 100 év akadémiai kiadványait /1825-1925/. azzal a céllal, hogy ezt nyomtatott katalógusban

teszi közzé. Ez a kétségkívül értékes munka több ok miatt megfeneklett. Jelenleg ennek az anyagnak sajtó alá rendezése időszerű feladat és a kérdés kizárólag a tudományos bibliográfiai osztály státuszviszonyain múlik.

Ilyen körülmények között a könyvtár erejét az akadémiai kiadványok évi bibliográfiájának összeállítására összpontosítja /és, ha lehetőség nyílik, ilyen évi gyűjtőköteteket ad ki az elmúlt évekre/. Igyekszik azonban a 100 év akadémiai kiadványai /1825-1925/ katalógusának megjelenését is elősegíteni.

A Tudományos Akadémia Könyvtára folytatja az "Új külföldi irodalom" című évi, és a sűrűbben, ugyane tárgykörből megjelenő újbeszerzések bibliográfiáját. Ugyancsak folytatja a Tudományos Akadémia egyes intézményeinek felkérésére készülő tematikai bibliográfiák összeállítását és ebben az esetben /amint ez a múltban már volt/ nem korlátozódik csupán az akadémiai kiadványok feldolgozására, kívánatos volna aktuális - és aránylag szűk területről - rövidebb /10-15 év/ bibliográfiákat összeállítani az akadémiai intézetek kutatómunkájának köréből. Az ilyen bibliográfiákat a tudományos bibliográfiai osztály természetesen rövid idő alatt össze tudná állítani.

Jelenik meg az osztály összeállításában olyan bibliográfia, mint "Az orosz műszaki irodalom", melyet a Tudományos Akadémia technika történetével foglalkozó bizottsága felkérésére készítettünk. Az ilyen bibliográfiáknak napjainkig való összeállítása meghaladja egy könyvtár erejét és lehetőségeit. Ezért nézetem szerint a Tudományos Akadémia Könyvtárának az ilyen bibliográfiákat az első másfél évszázadra /1700-1850/ kellene csak összeállítania. Erre az időszakra az anyaggyűjtés már bizonyos mértékig megtörtént. Az újabb történelmi szakaszokra a fenti jellegű bibliográfiák folytatását műszaki jellegű könyvtáraknak kell vállalniuk. És ezzel eljutottunk a könyvtárak könyvészeti munkája összehangolásának kérdéséhez. E téren inkább kívánságokról, mint eredményekről szólhatunk csak. Az együttműködés még az Akadémia könyvtárai között sem alakult ki kellőképpen. A kérdés megoldása pedig igen fontos, mert különben az erők szétforgácsolódnak, ezen túlmenően pedig az átfedéseket sem tudjuk kiküszöbölni. /Ilyen átfedés történt például a P. N. Lebedevről szóló bibliográfia esetében./

A koordinációnak egyébként nemcsak a könyvészeti munka könyvtárak között való szétosztását kellene eredményeznie, hanem nagyobb bibliográfiai vállalkozások közös elvégzését is. A Tudományos Akadémia Könyvtárának e tekintetében jó tapasztalatai vannak a Társadalomtudományi Központi Könyvtárral végzett közös munkában. Az együttműködés eredményeképpen jelenik meg az "Új külföldi könyvek" című évi bibliográfia. Az együttműködést a következő évi kötetek összeállításánál még jobban kiterjesztjük. Eredményesnek lehet mondani a Tudományos Akadémia Könyvtára és a Szaltükov-Scsedrin Könyvtár közös munkáját a nagypéteri korszak polgári sajtója bibliográfiájának elkészítése terén. Mindezek emellett szólunk, hogy a Tudományos Akadémia Könyvtárának a jövőben a nagyszabású bibliográfiák kiadásánál más könyvtárakkal is együtt kell működnie. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Elnöksége Könyvtárbizottságának pedig fel kell vetni azt a gondolatot,

hogy a könyvészeti munka terén a Szovjetunió nagy könyvtárai együttműködjenek. A Tudományos Akadémia Könyvtárának szorosabb kapcsolatot kell teremtenie egyik legfontosabb "megrendelőjével", a Tudományos Akadémia Természettudományok és Műszaki Tudományok Történetének Intézetével. Ezen intézet bibliográfiai osztályával egész idő alatt nem sikerült szorosabb kapcsolatot létesítenünk. A koordináció mind a Tudományos Akadémia Könyvtárának, mind pedig a Természettudományok és a Műszaki Tudományok Történetének Intézete számára hasznos volna.

Hiba van a könyvtárak tapasztalatainak egymás közötti kicserélése terén is. A Szovjetunió nagykönyvtárainak tudományos értekezleteket kellene rendezniök, ahova meghívják más nagy könyvtárak munkatársait is. Ezen túl könyvtárközi értekezletekkel, a módszertani tapasztalatok kölcsönös kicserélésével és végül publikációkkal kellene segíteni a helyzetet. Sajnos ilyen lépéseket még csak szórányosan tettünk. Ugyancsak hasznos volna, ha különböző könyvtárak bibliográfusai egy-egy sajtó alatt lévő vagy már megjelent bibliográfiák közösen bírálának meg.

Mind ezek a gondolatok nem újak, velük foglalkozni azonban nem lehet elég sűrűn, mivel sajnos mindezenek megvalósítása. Ugyanis egye egy helyes felismeréstől annak megvalósításá még távol van. Szeretnénk hinni, hogy a Tudományos Akadémia Könyvtárának 1954-ben rendezett tudományos ülése és a "Szovjetunió Tudományos Akadémiája Könyvtárának és a Szovjetunió Akadémiája Társadalomtudományi Központi Könyvtárának Dolgozatai" /Trudü Biblioteki Akademii Nauk i Fundamental'noj Biblioteki Obščesztvennüh Nauk Akademii Nauk SzSzSzR/ című kiadvány megjelentése bizonyos mértékig hozzájárul a könyvtárak közötti tapasztalatcsere megszervezéséhez.

- Trudü Biblioteki Akademii Nauk SzSzSzR i Fundamental'noj Biblioteki Obščesztvennüh Nauk AN SzSzSzR. 2.tom. 1955. 192-205.lap.

Gull, C. D.:

AZ ISMERETEK MEGŐRZÉSÉNEK ÉS FELTÁRÁSÁNAK KÉRDÉSEI

Az ismeretek közlésének fejlődése

.....

Mielőtt szűkebb témánkra rátérünk, helyénvalónak látszik, ha ismét megfontoljuk, hogy mily jelentős előrenhaladás is a könyv a mily fontos szerepe is volt abban a folyamatban, amelynek során az ember az állattól elkülönült. Csak vagy harmincezer évre kell visszatekin-
tenünk, hogy ott találjuk az embert, mint a sokféle állat egyikét, aki - a mi egészen mesterséges környezetünkhöz mérten - a létért küzd a természetes környezetben. Valamennyi állat közül éppen az ember állta meg legjobban a helyét - legalábbis mostani véleményünk sze-
rint -, bár más állatok között voltak sokkal kegyetlenebbek, az éle-
lemszerzésben sokkal ügyesebbek, a természettől jobban fel voltak
fegyverezve a vadonban folyó életre, jobb volt a látásuk, hallásuk,
szagló érzékük. Az ember két lábán állt egyenesen, ezáltal két lába fel-
szabadult s azokat kezeiként használhatta. Előre nézett a két szemé-
vel s így térbeli látása volt. Társaival való érintkezésben szavakat
mondott vagy beszélt, nem pedig torokhangú nyögő, ugató vagy nyivá-
koló hangokat ejtett ki. Felhasználta a tüzet saját melegedésére és
ételének a megfőzésére. Durva fegyvereket kovácsolt, hogy az segítsé-
gére legyen neki a vadászatban. Az agya a legnagyobb volt és a leg-
bonyolultabb, ez adta neki a legnagyobb arányú felsőbbiséget a többi
állathoz képest. Mai feltételezésünk szerint az emberi agyban akkor
tiz milliárd vagy tízezer millió sejt volt, mindegyik sejt közvetve
vagy közvetlenül össze volt kötve a többivel kis villamos ingerekkel,
amelyek az összekötő idegszálakon át óránként ötven és kétszáz mér-
föld között áramlottak.

Ez az agy egy rendkívül bonyolult közlési rendszernek a központ-
ja, felületén számtalan millió sejt van az ingerek felvételére, még
több sejt az idegekben arra, hogy az ingereket az agyba közvetítsék,
sejtek arra, hogy ingereket közvetítsenek az izmok és a mirigyek mű-
ködtetése céljából. Ez a rendszer állandóan működik, ingereket vesz

1/ Faster than thought. A symposium on digital computing machines.
Ed. B. V. Bowden /Gyorsabban, mint a gondolat: Áttekintés a szám-
jegyes számoló gépekről./ London, Pitman. 1953.

át, ingereket küld ki, új ingereket fogad be oly módon, amint azt az elektronikában "visszacsatolásnak" nevezik, mind ez arra szolgál, - hogy igen kevés türelést engedve meg - felügyeljen a testre, mint oly szervezetre, amely lassan égeti legutóbbi táplálékát.

Lélekbuvárok és elmegyógyászok szerint az emberi lény minden tapasztalatát agyában tárolja s azokat megfelelő inger esetén vissza-idézheti. Az agy a primitív ember számára rendkívüli eszköz volt benyomások tárolására és tapasztalatok visszaidézésére. Ezenfelül az agy felhasználhatta a nyert benyomást tanulásra, sőt eredeti gondolat létrehozására. Amíg az emberi lény élt, állandóan működött, s tapasztalatainak tárházát és az ismereteket állandóan növelte.

Egy idős embernek, mai kifejezéssel élve, egy "szakembernek" - aki képességeinek teljes birtokában van - az elvesztését mélyen át-érezzük. Mennyivel nagyobb veszteség lehetett a kezdetleges időkben az emberek egy kisebb csapata számára egy idős embernek vagy törzsfőnöknek az elvesztése! Ennek a közlési módja kezdetleges beszédre korlátozódott, a közvetlen pillanatra s azokra az emberekre, akik hangját a közelben halhatták. Tapasztalatait és tudását nemzedékről-nemzedékre emlékezetbe rögzítve kellett átadni, mint "mesét" vagy "legendát". Bizonyos értelemben minden férfinak és nőnek meg kellett kísérelni, hogy az emberiség felhalmozott történelmét átvegye, tárolja, a fiának, leányának átadja.

Ennek a feladatnak a nagyságát talán úgy tudjuk érzékelni, ha elképzeljük, hogy csak a mostani konferenciának a tagjai éltek túl egy világméretű katasztrófát, s a vadonban ébrednek fel, oly vadonban, amely tele van vaddal, növényzettel és ásvánnyal. Együtt tudunk eleget ahhoz, hogy a mai technikából sokat rekonstruáljunk, kétlem azonban, hogy azt életünkben meg tudnánk-e eleveníteni. Hogyan jegeznénk fel akkor ismereteinket, hogy utódaink felhasználhassák tapasztalatainkat? A széleskörű emberi haladásból nyilvánvaló, hogy az emlékezet, a beszéd, a cselekvés önmagában nem elegendő ahhoz, hogy ismereteink állandóan növekvő tárházát egybefoglaljuk és a következő nemzedéknek átadjuk.

A primitív ember még nem ismerte fel oly világosan, mint mi, annak a szükségét, hogy ismereteit az agyon kívül tárolja. Századok folyamán azonban a kéznél lévő anyaggal elkezdett valamit, amit tehetett. Talán botokat és köveket rakott egymásra, hogy ezzel számoljon, de valakinek eszébe jutott, hogy valamely fizikai tárgyat meg lehet jelölni s ezt a tárgyat több éven át meg lehet őrizni s ez a tárgy a későbbi nemzedék agyában gondolatátvitelére ösztönözhet, visszaidézheti a régebbi nemzedék tapasztalatait. Az embertan és a történelem szerint az emberek valóban rájöttek erre a gondolatra, mert vannak barlangi festmények, kezdetleges szobrok, kőpirások és hieroglifák. A legújabb időkben pedig kialakult ez a jelentős alkotás, a betűírás, majd a számrendszer. Először nem volt kielégítő az az anyag, amire ezeket a jeleket rá lehetett vezetni. Természetesen kevés a védett helyen lévő síma felület, mint azt a mai napig fennmaradt néhány barlangi festmény mutatja. Az egyiptomi sírhelyek falait a széthordás és az idő nagyon megrongálta s a sír-

helyek nem jelentettek oly nyilvános helyet, ahová valamely terület népeisége tanulás végett bejárhatott volna. Szükség volt valamely más eszközre ahhoz, hogy az említett jeleket meg lehessen őrizni.

Ebből a célból az asszirok agyagtáblái bizonyos előrehaladást jelentettek. Viszonylag könnyű volt a nedves agyagba éles szerszámmal jeleket bevésni s azután az agyag kiégetésével a jelek megőrzését biztosítani. Az agyagtáblák azonban alig alkalmasak az ismeretek tárolására, s még alkalmatlanabbak arra, hogy az ismereteket az egyik helyről a másikra szállítsák. A viasztábla ebből a szempontból haladást jelentett, de nem nagyon volt tartós. További eszközt jelentettek az állati bőrből készített különféle hárttyák, ezek azonban könnyen megromlanak s csak rendkívüli körülményeknek köszönhető, hogy belőlük máig maradt néhány régi példány.

Mint tudjuk, az egyiptomiak felfedezték, hogy a papirus növény szárát simára lehet verni, derékszögű alakba lehet rakni s viszonylag jó írófelületté lehet összepréselni. Ha ezt hosszú szalaggá képezik ki, akkor oly felületet kapnak, amelyet össze lehet tekerni. A tekercs lett tehát az egyik legrégebbi eszköze annak, hogy az ember megkísérelhesse az ismeretek tárolását. A tekercs azonban erre a célra igen nehezen kezelhető, amit mi is tudunk, ha valamely modern tekercsen - mint amilyen a szalagos hangfelvétel, a mikrofilm, a mozibeli filmszalag - valamely kisebb tájékoztatást keresünk. Az ismeretek tárolásában tehát az egyik legnagyobb technikai előrehaladást az jelentette, amikor a tekercs egyes részeit szétvágták, egyik szélén összekötötték oly alakba, amit ma "könyvnek" nevezünk. A tovább haladás talán úgy történt, hogy pergament iverket kötöttek össze, vagy harmonikaszerűen összehajtott papirus tekerceket kötöttek egybe a szélükön. Mindenesetre nyilvánvaló az alakban bekövetkezett változás előnye. Egytömör tárgyat könnyebben lehet tartani. Egy könyvet könnyen ki lehet nyitni azon a helyen, ahol a keresett tájékoztatást találjuk. S nem kell vesződni azzal, hogy amikor az egyik végét kibontjuk, a másik végét gondosan össze kell tekernünk, nehogy az egész összezárdjék.

Ebből az áttekintésből látható, hogy az utóbbi huszonnyolcezer esztendőben az ember jól felhasználta a rendelkezésére álló anyagot. Vagy kétezer évvel ezelőtt saját erejéből megtanulta, hogyan kell beszélni, megteremtette a beszédnek megfelelő betű- és számrendszert, megtanulta, hogyan írja le azokat, hogy a későbbi nemzedékek fel tudják használni az ismereteit. A rendelkezésére álló anyagokból a könyv formájában igen kényelmes tárolási eszközt fejlesztett ki. A haladásról tanuskodik, hogy e vívmányokban az évszázadok kevés változást hoztak.

A feljegyzett ismeretekkel kapcsolatos szervezési kérdések nem okoztak nagy fejtörést addig, amíg mindent kézzel rögzítettek. Az embereknek oly kevés könyvük volt, hogy azok tartalmát teljesen ismerték. A világon csak egy-két helyen volt elegendő könyv ahhoz, hogy felmerüljön a rendezés kérdése. A nyomtatás feltalálásával azonban nagy mennyiségben lehetett előállítani ugyanazt a feljegyzést. Ekkor merült fel annak az ismeretanyagnak a szervezési problémája, amit évszázadokon át szorgalmasan összegyűjtöttek. A nyomda útján előállított széleskörű könyvkiadás annyira meggyorsította az ismeretek bővülését és feljegyzését, hogy ma már a feljegyzett ismeretanyag

nagy tömege komoly gondot okoz. Sokan tartanak attól, hogy az emberiség jövő fejlődését nagymértékben gátolja, ha a feljegyzett ismeretek kezelése nehézkessé válik, ha nem lehet megtalálni azt, amire szükség van.

Érdekes megemlíteni, hogy amikor az ember igyekszik javítani a közlési módokon, akkor mindjobban arrafelé veszi útját, hogy mind pontosabban viaszadja azt az eleven mozzanatot, amit az ember lát, hall és érez. Vizuális tevékenységről, hangról, érzésről van szó a színházban, a zenei előadásokon, az oktatásban, a moziban, a televízióban. A táviró a régebbi pont és vonást jelző szerkezetekből a távgepiró vizuális mozgó készülvé fejlődött. A telefon és a rádió a hangnál és az érzésnél marad, vizuális tevékenység nélkül, a rádió azonban a vizuális tevékenység hozzáadásával televízióvá fejlődött. Mind a mozi, mind a televízió a fekete és fehér szinkép helyett a színes látásra törekszik. A színes hangos film és a televízió jelenti ma a legnagyobb fejlődést a közléstechnikában. De a legtöbb megtervezett, hang útján történő közlési eljárás alapja valamely írás, vagy könyv, amiből az előadó a szöveget és az irányítást kapja. A könyv tehát mindezeknek a törekvéseknek a központja marad.

Ismereteink szerint az öt érzékre gyakorolt inger az agyat egyforma sebességgel éri el, a tájékozódáshoz azonban - a tapintás, szaglászás és az izlelés majdnem teljes kizárásával - a látást és a hallást használjuk. A tapintás, a szaglászás és az izlelés attól függ, hogy közeli és megfelelő kapcsolatunk van az inger forrásával. A látás azonban oly fényhullámok, a hallás oly hanghullámok alapján működik, amelyeknek forrásai lehetnek közel, de lehetnek távol is. Ez az oka annak, amiért a látás és a hallás oly fontos az ismeretek megszerzésében és közvetítésében. Csak azok a vakok, akik Braille-féle vagy más magasított írást olvasnak, használják tudatosan tapintó érzéküket a tájékozódás megszerzésében s ők jól tudják, mily lassu az ő ismeretszerzésük tapintással ahhoz képest, aki látva olvas és ahhoz képest, aki a Beszélő Könyv Szolgálatot hallgatja. Bárhogyan is áll a dolog érzékszerveinkkel, biztosra vehetjük, hogy az ismeretek tárolásának és fellelésének jövő fejlődése azon fordul meg, mit tudunk elérni technológiailag a látásban, hallásban, cselekvésben és beszédben, muló impulzusokban és maradandó felvételben.

A közléstechnikának vannak bizonyos fizikai, lélektani és szociális korlátai. Pl. semmit sem lehet gyorsabban továbbítani, mint a fényt vagy az elektromos sugárzást, ami másodpercenként 186.282 mérföld. Szemünk a szinképnek csak egy töredékét látja, a 760 millimikronos hullámhosszuságu vöröstől a 390 millimikron hosszúságu ibolyáig. Idegeink és agyunk nem tudja továbbítani és értelmezni elég gyorsan az ingereket ahhoz, hogy láthassuk /befogadhassuk/ a szinképben történő események jórészét. Ezért van az, hogy a vászon másodpercenként előtűnő tizenhat kép mozgókép benyomását kelti. A hangot illetően pedig egy jó hallásu ember a levegő hangspektrumának másodpercenként 0-tól 500 millióig rezgő hullámaiból másodpercenként nyersen véve csak 20-20.000 rezgést tud felfogni.

A szem és a fül korlátai ellenére is van 300.000 megkülönböztethető szín és 300.000 megkülönböztethető hang, amit felfoghatunk, ebből

áll a mi színes és zajos világunk. Kétségkívül oka van annak, hogy a spektrumokból nem tudunk több fényt és hangot felvenni, mint amit tudunk, mert pl. az ultrahang rezgés hátrányos lehet az emberi testnek vagy abban kárt tehet. Az a nagy eltérés, ami a tudományosan lehetséges közlés és az emberi befogadóképesség fiziológiailag adott határai között van, arra sarkall, hogy gépesítsük, villamosítsuk és elektronizáljuk az ismeretek tárolását és fellelését.

A nyomtatás feltalálása és a sajtónak gőzzel és villamossal való meghajtása megajándékozta a civilizált világot a könyvekkel, folyóiratokkal, képeslapokkal, röplapokkal és egyoldalon nyomtatott sajtótermékekkel. A minden gyakorlati célt kielégítő tömegtermelés biztosítja azt, hogy mindenkit el lehet látni nyomtatott betűvel és a közlés szempontjából egymással 100 %-ban egybekapcsolódó világban mindenki a világ minden más személyével kapcsolatban állhat mind a küldés, mind a befogadás szempontjából. Ma azonban az emberi nem még messze van attól, hogy telítve legyen nyomtatott anyaggal.

A mondott szó tömeghatóköre az Egyesült Államokban ma csaknem 100 %-os, mert a lakások 98 %-ában és a gépkocsik 71 %-ában megtaláljuk a rádiót. Ez a közlési mód azonban csak egy irányban hat. Lakosságunk 31 %-a emelhetné le a telefonkagylót, hogy a rádió valamely kérdésére nyomban válaszoljon. Viszont e számnak csak töredéke tudna egyidőben választ adni ötvenmilió telefonon át valamely központi helynek, amely a válaszokat gyűjti. A válaszolás kérdésének a megoldatlansága mutatkozik meg abban a lassúságban is, ahogy az országos választások eredményét gyűjtik s mindnyájan tudjuk, milyen közlési zavar uralkodik az elnökválasztás éjszakáján. E körülmények ismeretében építették fel a Conelrad-ot, a polgári légi riasztási rendszert.

Aligha tudatosítjuk a rendelkezésünkre álló széleskörű hálózat gazdasági és szociális jelentőségét, amikor felemeljük a telefonkagylót, hogy közvetlen szomszédunkkal vagy a tengerentúltra beszélgessünk; aligha tudatosítjuk a napilapjaink és heti képes folyóirataink széles tájékoztatásgyűjtő és hírközlő hálózatát. De meg kell állapítanunk, hogy a közlés terén - akárcsak életünk más vonatkozásaiban is - a tömegtermelés és a tömegekre ható kör lehetővé tette az egységre eső alacsony költségeket s ez a körülmény viszont hozzájárult a tömegekre való hatás és a tömegtermelés elterjedéséhez. Az egyén kívánságához mérten választja ki azt, amit be akar fogadni, amit agyában el akar raktározni és figyelmen kívül hagyhatja a legtöbb, esetleg valamennyi fizikai közlési eszközt. Az emberiség azonban nem válogathat így, nem korlátozhatja tárolási teljesítményét. Ez az oka annak, hogy kutatató könyvtáraink ma több ismeretanyaggal vannak telezsúfolva, mint amit meg tudunk szervezni és sikeresen tudunk hasznosítani. Önök előtt nagyon is ismeretes a nyomtatott anyag óriási méretű felduzzadása, az a sok új és régi anyag, amit egy könyvtárnak őriznie kell:

kézirat, zene, térkép, hangfelvétel, nyomtatvány, fénykép, film, mikrofilm stb. Elérkeztünk oda, amikor a "könyvtár" szót bármely szóhoz hozzáfűzhetjük, ha azt akarjuk jelezni, hogy jövődő használatra ismeretanyag van tárolva, függetlenül attól, hogy az ismeretanyag tárolására használt eszköz egyáltalán nem hasonlít a könyvhöz.

Ha valamely főnök azt mondja titkárának vagy egy könyvtárosnak:

"Rakja el ezt kérem, Miss Jones", akkor valójában a következőket gondolja: "Kérem tüntesse el előlem ezt az átkozott dolgot! Bánom is én, hová teszi, de úgy tegye el, hogy ismét megkaphassam, ha újból szükségem volna rá". Aligha van tudatában annak, hogy a mai tömegközlelés jellemző vonásait – a nagy gyorsaságot, a nagy mennyiséget, a kiváló minőséget, a szinte korlátlan hajlékonyságot, az egységre eső alacsony költséget stb. – nem találhatja meg az ismeretanyag tárolása és fellelése terén saját hivatalában, vállalási könyvtárában vagy a kutatási könyvtárban. De ha meg akarjuk javítani az ismeretek tárolását és fellelését, akkor ezeket a jellemző vonásokat alkalmazni kell a könyvtárakban is és kísérleteznünk kell ugyanebben az irányban, hogy megtalálhassuk a javuláshoz vezető tényeket és technikát. Mászóval, tanulmányoznunk kell az ismeretek megszervezését és a szervezést megkönnyítő gépeket.

A géppel kiegészített agy

Gépeket nagyon korlátozottan és szervezetlenül használunk arra, hogy segítségér legyenek az agynak az ismeretek tárolásában és fellelésében. Közismert, de nagyon is egyszerű eszköz erre a célra a toll, az írógép, az irodai sokszorosító, a telefon, a könyv, a cédu-lakatalógus. Csak akkor működnek, ha közvetlenül használjuk őket. Bonyolultabb gép a mikrofilm felvevő, a lehallgató asztal, a gyors szelektor, a facsimile adó-vevőkészülék. Ezeket bizonyos kombinációban rövid időre emberi felügyelet nélkül is lehet működtetni. Lyuk-kártyás gépeket váltakozó emberi felügyelettel lehet használni ismeretanyag rendezésére, tárolására és fellelésére. Ebből fejlődtek ki az analóg és a digitális számológépek, amelyek révén nagytömegű számtani ismeretanyagot tudunk kezelni nihatetlen gyorsasággal csaknem számtalan műveletnél. S ha a munkához megfelelően elő vannak készítve, a gépeket több órán át használhatjuk egész minimális felügyelettel. Az ilyen gépeket sikerrel alkalmazták sokféle műveletnél, mint amilyen az áruházi készletek számbavétele, repülőgépvezetők képzése, repülőter forgalmának az ellenőrzése, választási eredmények előrejelzése, nagy számtani problémák. Ma már oly sikert arattak, hogy a dokumentalisták, a tájékoztatási és ellenőrzési szakemberek figyelmét is felkeltették, akik azt remélik, hogy problémáik gépi megoldását megtalálják bennük. Határozzuk meg tehát, mi is a matematikai gép, vizsgáljuk meg, mire képes, mi az előnye és hátránya az ismeretek tárolása és fellelése szempontjából.

A matematikai gép oly szerkezet, amely mennyiségi ismeretanyagot vesz át, azt el tudja rendezni, azaz számtani és logikai műveleteket tud végezni és mindezek eredményeképp mennyiségi tájékoztatást tud rendelkezésre bocsátani. Ez a meghatározás szándékosan széleskörű. Magában foglalja a különböző szerkezeteket a logarléctől a differenciál-analizátorig, az asztali számológéptől a telefonközpontig és a nagyméretű digitális számológépig. A matematikai gép tehát ismeretanyagfeldolgozó szerkezet. A bemenő adatok elrendezése gyakran éppoly fontos, mint a többi művelet.

1/ W. H. MacWilliams, Jr.: Computers - Past, present and future. /Számológépek - múlt, jelen, és jövő/ - Electrical Engineering LXXII. /1953 febr./, 116-21.lap.

A ma rendelkezésre álló különböző matematikai gépeket általában két osztályba lehet sorolni, az analóg és a digitális számológépek osztályába. A különbség abban van, hogy az analóg gép különböző fizikai mennyiségek mért értéke és az ezek közötti összefüggések alapján dolgozik, a digitálisból viszont impulzusok, a be- és kikapcsolás közvetítik az adatokat, a gép ezek időbeli tárolásán és logikai felhasználásán alapul, az az adatok logikai használatára és térbeosztására van építve. Az analóg számológépek a modelltechnikat, vagy pontosabban, a számtanilag egyenlő modellek technikáját használják. A digitális számológépek viszont a számolás nyelvét használják.

A matematikai gép a számtani műveletet elvégző szerkezeten vagy kapcsolásrendszeren felül bemeneti, kimenő és tároló szerkezetből áll. A gép előnye: 1/ igen gyorsan tud elvégezni sok műveletet, így másodpercenként két tíz számjegyű számmal 20.000 összeadást tud végezni, 2/ még tud oldani oly kérdéseket, amelyek egy embernek annyi esztendőjébe kerülnének, hogy számológép nélkül hozzá sem lehetne fogni azokhoz, 3/ logikai és számtani műveletekre lehet használni a gépeket, 4/ a műveleteket ismételni lehet mindaddig, amíg a kérdés valamely szakaszára megoldást lehet találni, hogy a gép a következő szakasz megoldására térhessen át.

A számológépek hátránya nemcsak az, amit a számológépek szakértői tartanak számon, hanem azok a körülmények is, amelyek megnehezítik a számológépek használatát az ismeretanyag kezelésében, pl.: 1/ a számolás nyelvszámtani analógiákra és kettős vagy tízes számjegyekre van korlátozva, 2/ a bemeneti sebesség a számolási sebességhez mértén igen lassú, egy kezelő másodpercenként 31 billentyűt nyom le a fentebb említett másodpercenkénti 20.000 összeadással szemben, 3/ hasonlóképp alacsony a kimeneti sebesség, másodpercenként 300 jel egy nyomdai táblaterről, 4/ az ismeretanyag kezelésének eljárása a tároló és emlékező szerkezetek teljesítménye egészen kicsi.

Ezeket az alacsony sebességeket javítani lehet a az RCA kísérletei mutatják, hogy egy új elektronikus képcső utáncsúsi képes a sebességet közel a kimenő sebességet közel hozza a számolási sebességhez. A másodpercenként elérhető közel 10.000 betűből 4000 betűjelet világosan elő lehet állítani egy 5 hüvelykes váznon. Laboratóriumban másodpercenként 2000 betűjelet világosan feljegyeztek szabványos 35 mm-es filmen.^{1/} A Számológép Kutató Vállalat oly fényelektromos mutatót dolgozik, amely másodpercenként 60 szót tapogat le és a jeleket egy fényesből egy mágnesszalagra továbbítja a számológép bemenő szerkezetének az ellátása céljából.^{2/} Ez a szerkezet hatvan-szorta gyorsabb, mint a jelzőkulcsos lyukkártya vagy a gépirás, de csak oly anyaghoz használható, ami már fehérre és fekete a lapon

1/ Transducer tube changes signals to letters. /A rezgésátalakító cső a jeleket betűkké alakítja át./ - Electronics, XXVIII. /1955. május./, 182-184. lap.

2/ Shepard, David H. - Heasley, Clyde L. Jr.: Photoelectric reader feeds business machines. /Fényelektromos jelző látja elő az üzleti gépeket./ - Electronics, XXVIII. /1955. május./, 134-138. lap.

van. Új anyag eredeti elhelyezése a lapon még megkívánja minden betűjelnek kulcsra való áttételezését. Oly szerkezetre van szükség, amely a beszédet oly áramlókésékké tudja átalakítani, amiket a számológép kezelni tud. Ma még messze vagyunk ettől a szerkezettől. A tárolás, a bemenő és a kimenő szerkezet technikai kérdéseit a következő években bizonyos mértékig meg lehet oldani. E technológiai kérdéseknél komolyabb probléma a gépekhez szükséges kód vagy nyelv kérdése. A gyermek a szavakat, a jelentést, a nyelvet jóval előbb megragadja, mint ahogy őt a betűre, a kiejtésre, a nyelvtanra, a számolásra tanítják. A gép viszont az egységek felől közelíti meg a kérdést és utánozni próbálja az értelmet. A Turing gép, amely az univerzális számológép alapja lehet, oly gépi számológépnek tekinthető, amely valószínűleg ceruzával és papírossal dolgozik. Ez a gép számait a lehető legegyszerűbb alakban írja, mint az egységek láncolatát, így a 35-ös számhoz harmincöt kell az egységekből. A gépen csak néhány ezer tételes logikai ellenőrző tábla van, így lényegileg képes megoldani mindazokat a feladatokat, amelyeket egy ember meg tud oldani, csak az a baj, hogy egész lassu ütemben. A lassúság egyik oka az, hogy az ütemenkénti ismeretanyag-tartalom minimális.

A kettes számrendszerben számláló készülék a 35-öt így fejezi ki: 100011, ami az ütemekben sokkal gazdaságosabb, mint a Turing-féle gép egységei. Így megvalósul a gyorsaság és a jelzetekkel való nagyobb takarékoság, mivel az említett kettes számrendszerben számláló készülék alkalmas az elektronosó ki- és bekapcsolásos jeleihez, az ily csövet pedig másodpercenként milliószor könnyen be- és ki lehet kapcsolni. De a géphez még mindig háromszor annyi jel kell, mint a tizedes számokhoz, az alfabetikus sor pedig a ma rendelkezésre álló számológépi technika legtöbbször a lehetőségeit messze meghaladja.

A betűket és a számokat kettős és tizedes számok kódrendszerébe lehet foglalni, de az ily módon létrehozott jelzés vizuális jelentése emberi használat szempontjából eltűnik. Kimondva ezek a számok szintén nem azt jelentik, amit a mondott szó jelent. De az emberi idegrendszer és egy - amelynek sejtjeit másodpercenként legfeljebb százszor lehet használni - percenként 3000 betűt és számot tud áttekinteni, szavakba bontani, jelentésüket és kapcsolataikat megérteni, a benyomásokat jövőbeli használatra elraktározni. John G. Kemény erről a következőket írja:

"Az a helyzet, hogy a gépek még nem tudják utánozni az emberi agynak ismerettároló és fellelő eljárását. Ha pl. megpróbáljuk lényegesen növelni a relés számológép emlékezőképességét, rövidesen azt találjuk, hogy majdnem lehetetlen az anyagot visszakapni. Bonyolult kódrendszert kellene alkalmaznunk, hogy a gép ki tudja keresni valamely ismeretanyag adott tételét, ez a kódrendszer viszont tovább terhelné az emlékezőképességet és a logikai ellenőrzést még bonyolultabbá tenné. A gép korlátozott emlékezőképességén csak akkor tudunk javítani, ha jobban meg tudjuk ismerni az agynak azt a csodálatos képességét, amivel az ismeretanyagot előhívja."^{1/}

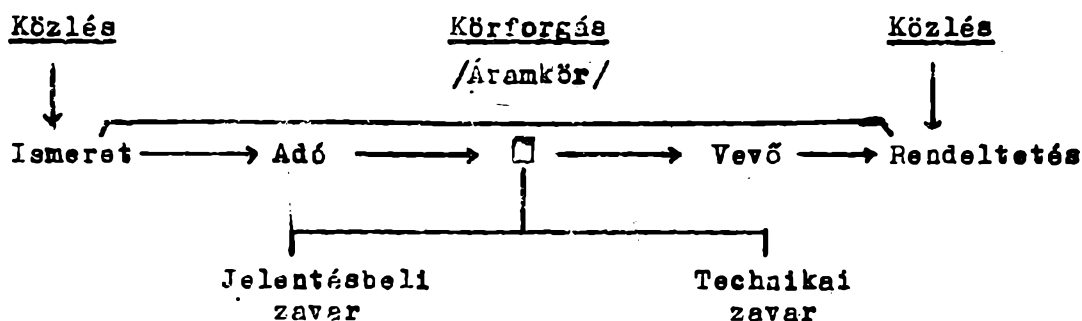
1/ John G. Kemény: Man viewed as a machine. /Az ember mint gép./
= Scientific American, CSCII. /1955. április/. 60.lap.

Más szóval, a számológépnek és az agynak az emlékezőképessége között a különbség nemcsak bonyolultság kérdése. Kérdéses, vajon az agy működését nem jóval nehezebb-e utánozni, mint technológiailag teljesen eredeti módon megoldani az ismeretanyag kezelésének problémáját.

A közlési módok elméletének alkalmazása a kutató könyvtárakban

Harold Fleisher az előző tanulmányban^{1/} körvonalazta a közlési módok matematikai elméletét, amit a Bell Telephone Laboratóriumban működő Claude E. Shannon és a Rockefeller Intézetben dolgozó Warren dolgozott ki. A könyvükben közölt egyszerű diagramm^{2/} segítségével oly analógiát szerkeszthetünk, amelyből kitűnik, hogy egymással milyen összefüggésben állnak az ismeretanyag kezelésének értelmi és szervezési problémái, valamint az esetleges technikai megoldások.

1. ábra. A közlési mód matematikai elmélete

Shannon és Weaver fenti diagrammja mutatja a közlés útját, amint kiindul az ismeretforrásból, leadókészülékbe vezet be és ki, majd vevőkészülékhez jut, onnan pedig rendeltetéséhez. Bár a diagramm szerint a jelentésbeli zavar és a technikai zavar a közlési utvonalon közepén jelentkezik, valójában a zavar az utvonalon bárhol bekövetkezhetik. Ismerjük rádióvevő készülékünkben a technikai zavart, ami mint interferencia, statikus és alapzörej és bugás jelentkezik. A mérnökök mindig szembe találják magukat azzal a problémával, hogy a közlést a forrástól a rendeltetési helyére oly energiaszinten szállítsák, amely elegendő a kikerülhetetlenül bekövetkező technikai zavarok leküzdésére. A jelentésbeli zavar oka az a jelentésbeli különbség, ami a forrásnál és a rendeltetési helyen való értelmezésnél adódik.

^{1/} A szerző a Library Quarterly 1955. októberi számában megjelent következő tanulmányra céloz: Fleisher, Harold: An introduction to the theory of information, 326-332.lap. [Ford.]

^{2/} Shannon, Claude E. - Weaver, Warren: The mathematical theory of communication. /A közlési mód matematikai elmélete./ Urbana, Univ. of Illinois Press, 1949. 98.lap.

2. ábra. A közlési mód matematikai elmélete a könyvtárban vagy a tájékoztató szolgálatban használt alakban

Kérdés vagy gondolat		Gyűjtemény és bibliográfiai segédeszköz		Válasz	
Forrás	Adó	Jelentésbeli zavar	Technikai zavar	Vevő	Rendeltetés
Agy	Hang Írott szavak → Gépírásos igény Optikailag stb. rögzített igény Lyukkártyák és szalagok	Osztályozás Tárgyszavak → Indexek Számok Betűk Kódok Szerzői katalógus	Könyv alak-ja Cédula vagy más egy-ség alak-ja → Szalagok Hanglemezek Hengerek	Szem Fül Tapintás Gépelt válasz → Fénykép → Szalagok Hanglemezek Hengerek Katódsugár csövek Facsimilé Televízió	Agy

A könyvtárnak vagy a tájékoztató szolgálatnak a használata hasonló a közlésről készített diagrammhoz, bár lényeges különbségeket is észlelhetünk. Az 1. és a 2. ábrában egyképpen az emberi agy a forrás és a rendeltetés. De az 1. ábrában a közlés továbbításához két vagy több agy van bekapcsolva, a könyvtár esetében viszont /2. ábra/ általában egy személynek az agya a forrás és egyben a rendeltetés is. Míg a közlési áramkör a közlést változtatás nélkül tudja eljuttatni rendeltetési helyére, addig a könyvtár használója a kiindulóponton kérdést tesz fel vagy gondolatot vet fel, viszont a rendeltetési helyénél választ vár. A közlés tehát teljes fordulaton esik át, amikor végigjárja a könyvtárt vagy a tájékoztatói szolgálatot. Ezen az úton az eszmetársításnak a lehető legtökéletesebbnek kell lennie, az egyszerű közlés esetében viszont csak azt kívánjuk, hogy a közlés a rendeltetési helyen hiven legyen visszaadva.

Annál a könyvtárlátogatónál, aki segítség nélkül maga fog hozzá a kereséshez, nem szerepel az 1. ábra szerinti leadó, bár kérdésének vagy gondolatának szóbeli formába öntését magában hordja, s megpróbálja, hogy ezt a szóbeli formába öntést hozzájárja a gyűjteményhez

és a bibliográfiai segédeszközökhöz, amiket igénybe vesz. Ahogy a maga módján a kívánt feleletet keresi, szemel vevőkészülékként, agya pedig rendeltetési helyként működik. A legtöbb látogató nincs tudatában azoknak a jelentésbeli és technikai zavaroknak, amiket az ily alaptípusú kutatás során le kell küzdeni; a nehézségek most egyelőre el is hanyagolhatók.

A legtöbb keresés bonyolultabb, mint a diagramban bemutatott egyszeri művelet. Sőt a keresés jellegében ismétlődő. Abban a percben, amikor könyvtárlátogatónk könyvtárost hív segítségül, azzal szemtől-szembe, hangját mint leadót használja, a hanghullámokat mint közlési utvonalat vagy áramkört, a könyvtáros fülét, mint felvevő készüléket s a könyvtáros agyát mint rendeltetési helyet. A könyvtáros ezután elvégzi a keresést a látogató számára, s ha a választ megleli, beszél a látogatóhoz. Ezzel alkalmazza az alapdiagramot, hogy teljes legyen az áramkör a látogatótól a gyűjteményen át ismét a látogatóig, vagy másként: A-B-A. Ha a látogató kérdését telefonon teszi fel s a könyvtáros azt telefonon válaszolja meg, az ismétlődés még bonyolultabb. Ekkor a képlet A-B-A helyett A-A-B-A-A.

Igen bonyolalmas közlési képletet mutatnak azok a kérdések, amelyeket a Külügyminisztérium könyvtárosai tengerentúlról kapnak. Pl. egy hindu városból egy rendőrfőnök a korszerű kriminológiára vonatkozó könyvek és tanulmányok jegyzékét kéri. Kérése a következő szakaszokon megy át, amíg kellő időben megkapja Washingtonból a választ:

1. Rendőrfőnök beszél a külügyi szolgálat tisztviselőjével.. A
2. Külügyi szolgálat tisztviselője lediktálja a kábelt..... A
3. Kábelt eljuttatják a washingtoni külügyminisztériumi könyvtárba..... A
4. Könyvtáros keres a külügyminisztériumi könyvtárban..... B
5. Könyvtáros telefonál FBI^{1/} Könyvtárba segítségért..... A
6. FBI Könyvtárban kutatnak..... B
7. FBI könyvtárosa megtelefonálja a választ a Külügyminisztérium könyvtárosának..... A
8. Külügyminisztérium könyvtárosa lediktálja a választ..... A
9. Kábelt továbbítják az indiai külügyi szolgálat tisztviselőjéhez..... A
10. Külügyi szolgálat tisztviselője megtelefonálja a választ a rendőrfőnöknek, azután a kábeltávíratot írásban postán küldi..... A

A külügyi szolgálat tisztviselője azt is teheti, hogy megkéri az Egyesült Államok Tájékoztatási Könyvtárát, hasonlítsa össze a jegyzékét gyűjteményével s közölje ennek alapján, hogy hány művet

1/ Federal Bureau of Investigation /Ford.megj./

tud rendelkezésre bocsátani. Ezzel tovább növeli az A és B láncolatot.

Bár végigvettük, hogy valamely anyag kutatásában hány A és B vehet részt, de nem vizsgáltuk B képességeit és nehézségeit, amint azok az 1. ábra leadó- és felvevőkészülékében, technikai és jelentésbeli zavarában előfordulnak.

Az 1. ábrában szereplő leadó szokványos megfelelője a 2. ábrában az írás és beszéd. De ahogy a technika fejlődik, mindjobban használják a kérdés feltevéséhez az olyan eszközöket, mint amilyen az írógép, a táv-gépiró, a kartyaluk s más oly szerkezet, amely a beszédet és az írott vagy nyomtatott feljegyzést elektromos jellel alakítja át. A 2. ábrában hasonlóképp az írás és a beszéd a leggyakoribb megfelelője annak, ami az 1. ábra szerint a vevőkészülék. A technikai haladás során itt valószínűleg növekvő mértékben kap szerepet a nedves és a száraz fényképezés, a jelzéssel működő írógép és szedőgép, facsimile, televízió, írás katódsugárcső segítségével, hangfelvétel hanglemezen, henger, szalag és vezeték, jelzéssel működő Braille írás, mindezt úgy készítve, hogy a szem a fül vagy a tapintás szerve felvehesse. A mérnökök tovább fáradoznak azon, hogy a leadó és felvevő szerkezet gyors, teljesítőképese, pontos és tömör legyen.

A 2. ábra technikai zavarát könnyebben észleljük, mint az 1. ábráét, de erre nem nagyon ügyelünk, mert már megszoktuk. A könyvtárban u.n. "technikai zavart" okoz az ívpapír, a katalóguscédula, a kötés, a repülőlapos kötés, a mikrofilm, hanglemez, henger, a cédulakatalógus. Amikor az iverket védelem és hordozhatóság érdekében könyvekbe kötik, egyben elvesz annak a lehetősége, hogy az iverket újra rendezzük. Ha viszont a rugalmasság érdekében repülőlapos kötetet alkalmazunk, a gondozás okoz problémát. A tekercses szerkezetekhez oly gépra van szükség, amely gyorsan megtalálja a feltekercselt anyag egy részét. A cédulakatalógusok igen hajlékonyak, valójában azonban csak felvágott és szekrényekbe rakott tekercsek és hiányzik belőlük a gépesítés, ami a gyors vizsgálatot lehetővé teszi. Fényképkicsinyítésekhez optikai berendezés kell a könnyű olvasást lehetővé tevő nagyításra,

Ujabb kísérleteznek azzal, hogy a kutatásban hajlékonyabbá tegyék a gondolatátvitelt. De ennek nyomán még több a technikai zavar. A peremlyukasztások és teljes lyukkártyák az egymást követő keresések alapján felvetik a teljesítőképesség és a gyorsaság problémáját. A gyors filmes szelektorok problémája a kódkapacitás, valamint a fényképezési és elektronikus korlát, szintén az egymást követő kutatások alapján. Bár a koordinált indexek kiküszöbölik az egymást követő kereséseket, ezekkel az indexekkel viszont együttjár a Batten cédulák szempontjából a válogatás és az azonosítás problémája, a végszámjegyes cédulák szempontjából pedig az egybevetés problémája.

Ha megáll az elektronikus közléssel való analógia, akkor a technikai zavart sosem tudjuk teljesen kiküszöbölni a könyvtárakból és a tájékoztatási szolgálatból s egy torzítás csökkentése csak azt eredményezi, hogy egy másik torzítás jelentkezik és súlyosbodik. Nem igen van az ismeretanyag tárolásának oly eszköze ma, amely annyival hatékonyabb volna, hogy uralkodóvá válnék és kiszorítaná a többieket a használatból.

Végére hagytam a jelentésbeli zavart, mert véleményem szerint a könyvtáros és a tájékoztatási szakember számára ez nagyobb problémát jelent, mint bármely más szakasz az ismeretek tárolásának és fellelésének folyamatában. Az 1. ábrában a jelentésbeli zavar minimális, jórészt csak a közlésben előforduló szavak és beszéd jelentésére korlátozott. A kétértelműség még ritkább, ha az 1. ábrát számológépeknél használjuk, mivel a mai számológépeknél használt szavak számszerű értékkel szerepelnek a műveletekben. A jelentések kutatói azonban komolyan és helyesen állítják, hogy még az 1. ábrában mutatott egyszerű közlési folyamatban is elég nehezek a jelentésbeli és nyelvtani problémák és sok oly példára hivatkoznak, amikor a jelentésbeli zavar úgy megváltoztatta a közlést, hogy nem lehetett felismerni.

A 2. ábrában szereplő jelentésbeli zavar felöleli a számoknak, betűknek és más oly jeleknek tulajdonított értékeket, amelyeket azonosításra, kódkészítésre, osztályozásra, katalogizálásra és tárgyszókészítésre használnak. Ennek a technikának együttevője az a célja, hogy megoldja az ismeretek objektív és szubjektív megszervezését. Nyilvánvaló ebből, hogy e technika képezi az ismeretanyagkezelés egész problémájának a magját. E technika tekintetében jelentős gyakorlati ismereteink vannak. Ennek ellenére is az ismeretek szervezésében az elméleti alap megteremtésére irányuló kísérletek nem korábbiak, mint Shannon és Weaver tétele a közlési mód matematikai elméletéről. Ez pedig egészen újkeletű. Csak a legutóbbi két évben léttak napvilágot nyomtatásban a rendszeres osztályozás elméletének az elemei, írott napvilágot a betűrendes /vagyis a megítéléshez mért/ indexelés elmélete.

A könyvtárak mai helyzetében a keresett ismeretanyagot gyűjteményeinkben valójában saját bibliográfiai segédeszközeink nyomják el. E helyzet orvoslása érdekében a jelentésbeli és a technikai zavart csökkentenünk kell ahhoz, hogy jobb körforgást biztosítsunk azon jelek számára, amelyek könyvtárainkban és tájékoztatási szolgálatunkban a keresett ismeretet szállítják. Mind ottunk, mind külföldön jelentős összegeket költenek a matematikai gépek elméletére, ezeknek és más oly szerkezeteknek az előállítására, amelyek nagy tömegű ismeretanyagot kezelnek. Hasonló összegek szükegesek az ismeretanyag szervezési elméletének továbbfejlesztésére irányuló kutatásokra, mert ez az alapja a matematikai gépek, valamint az ismeretek tárolására és fellelésére szolgáló ma még ismeretlen szerkezetek sikeres működtetésének és alkalmazásának.

The Library Quarterly, 1956. é. sz. 633-643. lap.

1/ Gregg, John Richard: The language of taxonomy. /A taxonómia nyelve./ New York, Columbia University Press, 1954; Mortimer Taube stb.: Studies in coordinate indexing. /Tanulmányok koordinált indexelésben. /1-2. vol. Washington, Documentation Inc, 1953-1954.

Nagel, Klaus:

EGY FÜRDŐHELY KÖNYVTÁRÁNAK NYÁRI ÉVADJA

Kühlungsborn Keleti-tengeri fürdő népkönyvtárának munkája.

A nyári hónapok a legtöbb könyvtáros számára a nyugalom időszaka. A kölcsönzések száma, többé vagy kevésbé, de esik. Lezárjuk az elmúlt félév munkáját és készülünk a következőre. Szabadságra utazunk. - Megtörténik másokkal is, hogy még üdülés alatt is bizonyos értelemben a könyv megszállottjai maradnak? Nézi az ember a könyvkereskedések kirakatait és beiratkozik az üdülő könyvtárába.

Ilyen alkalommal ismertem meg és tanultam meg nagyra értékelni az Ost népkönyvtárat Németország legnagyobb Keleti-tengeri fürdőhelyén, Kühlungsbornban. Egészen magától értetődő, hogy az a könyvtár típus, amelyet én a teljesen nem-hivatalos "fürdő- vagy üdülőhelyi könyvtár" elnevezés alatt szeretnék most ismertetni, nyáron éli igazán életét. S hogy mit tudnak ezek a könyvtárak teljesíteni, azt az Ost-könyvtár példáján szeretném értékelni. Egyelőre néhány szám: a könyvtár állománya kb. 3800 kötet. Ehhez jön még 900 kötet letét a rostocki kerületi könyvtárból és a Bad-doberani járási könyvtárból, továbbá a helyi iskoláktól megőrzésre átadott kb. 500 db. ifjúsági és gyermekkönyv.

Igy összesen kb. 5.200 db. könyv áll a 900 beiratkozott olvasó rendelkezésére, akik állandó kühlungsborni lakosok. Az olvasók nagyrészt azonban, azaz évadonként 2.000-t, azok az üdülők teszik ki, akik Németország minden részéből Kühlungsbornba jönnek pihenni. Naponként mintegy 30 új beiratkozás történik! 1954-ben az összes kölcsönzések száma 32.000 kötet volt. Beszédesen mutatja ez a szám, hogy milyen méretű munkát végez a vezetőnő, Brandt kartársnő és a melléje beosztott segédkönyvtárosok.

A számadatok azonban nem árulják el a szellemet, amely egy könyvtárban uralkodik. A számok nem tudják kifejezni, amit az ember maga tapasztal és az olvasókkal folytatott beszélgetések is megerősítenek: a könyvtár atmoszféráját.

Az üdülővendég a pályaudvarról jövet jobbról reprezentatív világos épületet pillant meg, kerítésnélküli, hivatógó előkert mögött. A kiállított könyveket bemutató két nagy kirakati ablak szabad bepillantást enged egy 3 x 10 m. nagyságú tereembe, amely olvasóterem és kölcsönző egyszerre. A tereemben mintegy 15 látogató számára tudnak kellemes és színvonalas elhelyezést biztosítani, hírlapokat és folyóiratokat lehet helyben olvasni. Az asztalokon a legújabb napi és heti lapok találhatók, az állványokon pedig a legis-

merőbb havi folyóiratok. Megfelelő asztal, rajta a könyvkatalógusok nyújtanak lehetőséget az olvasók számára kívánságaik feljegyzésére, ha a könyvtárosnő segítsége nélkül akarnak válogatni. A kölcsönző pult mögött kb. ugyanakkora termet lehet látni, itt állnak a könyves állványok és a munkaasztalok.

Látogatásaim alkalmával az volt az érzésem, hogy a könyvtár nyitvatartási beosztása jelentősen hozzájárult az olvasói és kölcsönzési számokban túlrögződő nagy eredményekhez. Ugyanis naponta 8-12 és 15-17 óráig, szerdán és szombaton 19 óráig van nyitva.

Egy könyvtár értékét leginkább úgy lehet lemérni, hogy megkérdezzük az olvasókat, honnan jöttek, mi a benyomásuk a könyvtárról, milyen kívánságokkal és várakozásokkal léptek be ide és hogy elégitették ki kívánságaikat. Én megtettem ezt és most szeretném 50 könyvtárlátogató feleleteit röviden összefoglalni; több napon át az egyik asztalhoz őket kértem egy kis interjura. Minden olvasóhoz, amikor megkapta a kért könyveket, az volt az első kérdésem, hogy otthonában is tagja-e egy nyilvános könyvtárnak? A felelet kivétel nélkül "igen" volt! Pozitív eredmény ez, amely az otthoni könyvtárak jó munkájára is enged bizonyos következtetéseket levonni. Mindenesetre meggondolkoztató, mennyire egybehangzóak ezek a feleletek!

Arra a kérdésre: "Bétervezte-e nyaralásába az itteni könyvtár látogatását?" különböző válaszokat kaptam. A megkérdezetteknek kb. a fele már otthon szilárdan elhatározta, hogy üdülése alatt beiratkozik az üdülő könyvtárba. Ezek az olvasók tájékozottak voltak már, hogy könyvtárhálózatunk van olyan erős, hogy az üdülőhelyen is találunk nyilvános könyvtárat. Ismételten ezt a választ kaptam: "Miért cipeltünk volna magunkkal könyveket, hiszen tudtuk, mindenütt van könyvtár és Kühlungsbornban is el leszünk látva irodalommal?"

Az olvasók másik fele jó olvasópropaganda útján került a könyvtárba. A megérkezés utáni reggelen az üdülővendég asztalán a teríték mellett ott fekszik a rostocki kerületi könyvtár tájékoztató nyomtatványa, amely tetszetős formában, az üdülési időszakra összeállított olvasótervvel hívogat a könyvtár látogatására. Ezeket a nyomtatványokat a könyvtár dolgozói maguk viszik ki az üdülőkre/ a különböző turnusok váltási időpontját előre megtudakolják/ és ők maguk osztják szét az asztalokon. Így a nyomtatvány minden egyes példánya betölti hivatását, t. i. azt, hogy eljut az üdülővendégekhez. Az olvasók 50 %-a így kerül a könyvtárba!

"Üdülési idejére vannak-e határozott kívánságai, tudja, hogy mit akar olvasni?" Igen, az olvasók tudják, mit akarnak. Nem a címek szerint, de a nagy vonalakban. A legtöbb felelet így hangzott: "Könnyűt, problémamenteset, lehetőleg vidámat és szórakoztatót!" További magyarázatképpen legtöbbször hozzáfűzték: "Szabadságunk alatt végre teljesen ki akarunk kapcsolódni és egy megfelelő könyv segítségével keressük ehhez". /Az olvasás pszichológiájáról egyszer megírandó könyvben ezeknek a kívánságoknak is kell majd egy fejezetet szentelni./ A könnyű olvasmány után a második helyet azok a könyvek kapják, amelyek a nyaralóhelyről /beleértve a tengert is/ adnak az olvasónak leírást. Nagyon keresettek a tájat ábrázoló képeskönyvek... A természetbarát

olvasó nélkülözi új környezetének állat- és növényvilágáról szóló rövid leírásokat... Az üdülő történettudós hiába kér könyvet, amely a vidék társadalmi és történeti fejlődéséről tájékoztatná. Itt átmeneti megoldásként a következő évre, addig is, amíg további tájismereti és természettudományi könyvek jelenhetnek meg, a vidékről szóló jó újság- és folyóiratcikkek összeállítását és együttes kiadását ajánlhatnánk. A kulturszövetség tagjai bizonyára megnyerhetők lennének erre a feladatra és értékes forrásokkal szolgálnának.

Következő kérdésem az volt az olvasókhöz: "Kielégítették-e a könyvekhez vonatkozó kívánságaikat és hogy vannak a kiszolgálással megelégedve?" Igen, általában az igényeket kielégítették. A kiszolgálásra vonatkozóan minden olvasó válasza dicsérő volt. A dicséret vérmérséklet szerint változott, általában az elismerés minden fokozatát kiemeltette. Minden esetben kiemelték, hogy az üdülővendégek azonnal jó kapcsolatra találtak a könyvtárban. Olyan tény ez, amely a kühlungaborni kartársnők kitűnő tapintatára enged következtetni. Itt ugyanis sokkal inkább, mint sok más könyvtárban nemcsak a puszta szaktanácsadás, hanem legalább annyira a kellő pillanatban kimondott emberi szó az, ami örvendetes és értékes kapcsolatot teremt olvasó és könyvtáros között. Hiszen az emberek üdülés közben nyitottakká válnak és az időjárásról szóló kis beszélgetés, amely otthon semmitmondó volna, itt barátságos jeladás arról, hogy együttérzünk a boldog nyaralóval. Vagy egy percnyi csevegés az elhelyezésről és ellátásról, s az üdülővendéget megint kellemesen érinti, hogy a könyvtáros, mint "bennszülött" érdeklődést mutat eziránt a fontos két nyaralási tényező iránt. Az olvasó kiszolgálásánál természetesennek tűnik, hogy ha férj az illető, ajánlanak könyvet felesége számára is, a mama pedig a kicsike számára is kap képeskönyvet, hogy ne oly gyakran zavarja a mamát olvasás közben! "Kicsiségek", mondhatná valaki, "de megszívlelendő kicsiségek. Ilyeneken mulik, hogy lesz-e jó és meleg léghő a könyvtárban vagy sem.

Sok olvasónak megvan a lehetősége, hogy szabadsága alatt összehasonlítsa a fürdőhelyi könyvtárat az otthonival. Biztos, hogy ennél az összehasonlításnál az olvasó nem a könyvállomány száma szerint ítél, hanem a könyvtárban uralkodó szellem és légkör szerint!

- Der Bibliothekar, 1955. 9.szám. 533-535.lap.

Rebasiowna, Jozefa:

MUNKA A FOLYÓIRATOKKAL A STALINOGRODI IFJUSÁGI PALOTÁBAN

/Lengyelország/

.....

Tudjuk, hogy milyen fontos szerepet töltenek be a folyóiratok az új ember nevelésében, az ifjúság nevelésében. Ahhoz azonban, hogy ez a nevelő szerep minél jobban érvényesüljön, a folyóiratokat hozzáférhetővé kell tenni az olvasó számára és megfelelőképpen propagálni kell a folyóiratgyűjteményt.

A stalinogrodi Ifjúsági Palota kb. 120 folyóírra fizet elő; ezek között 100 lengyel és kb. 20 szovjet folyóirat van.

A folyóiratokkal való munkát három részre osztjuk:

- 1/ a folyóiratok kezelése;
- 2/ szemléltető munka /kiállítások/;
- 3/ oktató és nevelő munka.

.....

Az oktató és nevelő munka formái

Nemcsak az a feladatunk, hogy a hírlapokat és a folyóiratokat mind nagyobb számú olvasó számára tegyük hozzáférhetővé, hanem az is, hogy az olvasókat megtanítsuk a lapok megfelelő használatára.

Ifjúságunk nem mindig szeret újságot olvasni.

Kerestük, sőt még most is keressük azokat az érdekes és vonzó munkamódszereket, amellyel felkeltenénk az ifjúság érdeklődését a lapok olvasása és megfelelő felhasználása iránt. Az egyik leggyakrabban alkalmazott forma nálunk a legérdekesebb események h e t i á t t e k i n t é s e . Hetenként egyszer az instruktor, az ifjúság aktív részvétele mellett, ismereti az utóbbi napok eseményeit. A siker igen fontos előfeltétele az, hogy az anyag érdekes, vonzó, sőt szenzációs legyen. A "Sajtógyűlés" vezetésének módja legyen könnyed és szabad. Érténünk kell ahhoz, hogyan kell az ifjúságot bevonnani a vitába. Erről saját tapasztalataink győzték meg.

Az ifjakkal való első találkozásom nem sikerült, annak ellenére, hogy gondosan készültem fel erre az alkalomra és aránylag sok látogató is volt jelen.

Először a politikai kérdésekről beszéltem, majd kitértem a

társadalmi és gazdasági és végül a kulturális problémákra. Az ifjúság unatkozott és még a szokásos udvariassági formákat is mellőzve, hátul lapozni kezdte az érdekesebb folyóiratokat. A következő alkalommal olyan cikket kerestem ki, amely egy szenzációs technikai találmányt tárgyalt: Az uszó motorkerékpárról, az u.n. amfibiáról volt szó. Egyszerre több fiu is igen nagy érdeklődést tanúsított a téma iránt. Az egyiknek a kezébe adtam a lapot, hogy hangosan olvassa fel a cikket; igen élénk vita alakult ki. Ennek ellenére azonban nem vettek mindannyian részt a vitában. Elővettem az eddig tartalékként őrzött érdekeségeket a sport területéről, s elértem azt, hogy a fiuk valamennyien megindították egymás közt az eszmecsere-t. Néhány serdülő lánynak a legújabb divatról beszéltem, s megmutattam az idevonatkozó rajzokat. Ezután már "simán" megbeszéltük közösen a politikai, gazdasági és társadalmi kérdéseket.

A sajtó azonban nem mindenkor hoz különösen vonzó cikkeket. Hogy a fiatalok el ne veszítsék kedvüket, a száraz adatok és ismeretek felsorolásától, néha úgy kezdtek a foglalkozásokat, hogy közösen fejtették a keresztkérdvényeket, a találós kérdéseket, melyek megtalálhatók az egyes ifjúsági hetilapokban. Ezt a módszert az ifjúság nagyon szerette és nem egyszer előfordult, hogy a foglalkozás résztvevői egyénileg is felkerestek engem, s magukkal hozták azokat a megoldásokat, amelyeknek az elkészítésére már nem volt időm az összejövetelem.

Hasonló munkaforma a folyóiratcikkek megbeszélése a szakkörökben. Példaképpen ismertetem itt a biológiai szakkör összejövetelem program-tervezetét:

Téma: az érdekesebb folyóiratcikkek megvitatása a biológiai szakkörben.

Didaktikai cél: a résztvevők megismertetése az orvostudomány legújabb eredményeivel /a szakkör foglalkozásainak témája: mit kell tudnunk az emberről/; a feladatot a különböző folyóiratokból vett cikkek alapján végezzük.

Nevelési cél: az ifjúság részoktatása a folyóiratok olvasására.

Segédesszközök: folyóiratok, táblák.

A munka menete:

1/ **Bevezetés:** milyen jelentősége van számunkra a folyóiratoknak /az iskolában, illetve a szakkörökben szerzett ismeretek elmélyítése/.

2/ **Hol található a legérdekesebb biológiai vonatkozású cikket /Problemy, Wiedza i Zycie, Wszechswiat, Przekrój, stb./**

3/ **Kiválasztott folyóiratcikkek megvitatása:**

a/ Pavel Jasienica "Egy az ezeröttszáz közül" /Przekrój/

b/ Pavel Jasienica "Hibernáció" /Przekrój/.

c/ Dr.K. Klemánska "Mi a daltonizmus" /Przekrój/.

d/ W.Derko: "Mit mond a vak a színekről, vagy hogyan látjuk a színeket" /Problemy/.

e/ Chmielnicki "Szeműveg a vakok számára" /Problemy/;

f/ "Segítünk a hallásban" /Wiedza i Zycie/;

g/ "A mosoly később többet ér, mint a penicillin" /Problemy/.

A foglalkozások lefolyása különféle volt. Egyes cikkeket én magam ismertettem, másrészt pedig maguk a fiatalok olvastak fel érdeke-
sebb szemelvényeket a jó előre kiválasztott cikkekből, s közösen te-
kintettük meg a rajzokat és a tablókat. Sok cikkünk volt, ezért ebben
az esetben nem is arra törekedtünk, hogy minden cikket alaposan megvi-
tassunk, hanem arra, hogy kedvet kapjon az ifjúság a cikkek önálló el-
olvasására. Hasonlóképpen vitattuk meg a cikkeket a földrajzi, a csil-
lagászati és a többi szakkörben. A foglalkozásokon mindenkor résztvett
a szóbanforgó szakkör instruktora is, hogy bármely pillanatban meg tud-
ja magyarázni az esetleges nehezebb problémákat, ki tudja javítani az
esetleges hibákat. Jó magam humán műveltségű vagyok, s így csak nagy-
vonalakban tudom megvitatni például az orvostudománnyal kapcsolatos
problémákat.

A tudományos olvasóteremben egynevezett k ö n y v t á r i
f o g l a l k o z á s o k a t tartottunk.

A foglalkozás célkitűzése: az ifjaknak önállóan kell foglalkoz-
niuk a folyóiratokkal s az instruktorknak csak arra szorítkozik, hogy a
szükséges anyagot rendelkezésre bocsájtja és szükség esetén felvilá-
gosítással szolgál.

A rövid bevezetőben néhány általános irányelvet ismertettem a
folyóiratokkal kapcsolatban. Ezután szétosztottam a fiatalok közt a
különféle fajtájú folyóiratokat. A foglalkozás résztvevőitől azt
kértem, hogy magyarázzák meg, milyen fajtájú folyóirat van a kezük-
ben /napilap, hetilap, havilap stb./ és indokolják meg, hogy milyen
elvek alapján különböztetik meg az egyes típusokat. Amikor már az
ifjak alaposan megismerkedtek a folyóiratok fajtáival, áttértünk a
lap szerkezetének tanulmányozására. Általánosságban megmagyaráztam,
hogy a hírlap /folyóirat/ különböző cikkekből tevődik össze. Közül-
nek tárcát, riportot, híreket, jegyzeteket, interjúkat stb. Ezután
lexikonokat és szótárakat osztottam szét a jelenlévők között, azt a
feladatot adtam nekik, hogy keressék ki az egyes témákra vonatkozó
szabatosabb definíciókat. Az így szerzett ismeretek alapján a részt-
vevőknek meg kellett keresniük saját lapjukban a megfelelő cikket
/tárcát, riportot, stb./. Itt hibák is előfordultak, s olykor egy-
szerű és közérthető módon /leginkább példák segítségével/ meg kellett
magyaráznom, hogyan kell használni a tudományos segédeszközöket s
hogyan kell a szerzett adatokat szükségleteink céljára alkalmazni.
A fenti foglalkozások általában jól sikerültek, az ifjak érdeklődé-
sét sikerült felkelteni, az összejevetel mindvégig igen élénk volt.

Ami a folyóiratokkal kapcsolatos beszélgetéseket illeti, a
már fentebb említett vitákon kívül beszélgetéseket folytattunk a
következő témákról: "A háboru utáni folyóiratok", "Mi a különbség
a háboru előtti és a háboru utáni sajtó között", "A Lengyel Ifjusá-
gi Szövetség II.Kongresszusa a sajtócikkek tükrében", "Szilészia fenn-
állításának 10. éves évfordulója a sajtó hasábjain".

"E z t é r d e m e s e l o l v a s n i" - jelszó alatt cikket irtunk az egyes szakkörök kis lapjaiba. Hogy milyenek voltak ezek a cikkek, azt legjobban példákon tudjuk megmagyarázni.

Műszaki osztály, faszervezeti szakkör: "Ifju barátaink! Vajon gondolkodtatok-e már a precíz kis szerkezetek barkácsolásánál arról, hogy honnan származik az a nyersanyag, amivel dolgoztok? Vajon tudjátok-e, hogy milyen utat tett meg az az egyszerű kis deszkalap, amely elválaszthatatlan társatok? Arról, hogy úgy nő mint egy szép zöld fa az örökké susogó erdőben, nem is kell beszélnem nektek.

Gondolkozzatok azon, vajon mit tudtok az erdőről.

...gomba terem bennel!

...madarak énekelnek!

Ez azonban túlságosan kevés, a faszervezeti szakkör tagjainak többet kell tudniuk az erdőről. S vajon megtudnátok-e mondani honnan szerezhettek adatokat ezzel kapcsolatban? Magától értetődően a folyóiratokból. Igen érdekes cikkeket találtok az erdőről és a faipari termékekről a "Mlody Technik" című folyóirat 12.számában /"Harc az erdőért" című cikk/ és ugyanazon folyóirat 10.számában a "Fahács" című cikkben.

Gyertek tehát minél gyakrabban az ifjusági olvasóba és olvassátok az ott található érdekes folyóiratokat,"

Ugyanilyen cikket irtunk a műszaki osztály, a tudományos osztály és a művészeti osztály valamennyi szakköre számára. Az eredmény? - A fiatalok felkeresték az olvasótermet s kérték a cikkekben propagált lapok egyes példányait.

A helyi rádióval már az iskolai év végefélére terveztük a kapcsolatot és ezt a munkát a jövő évben is folytatni akarjuk. A kapcsolat lényege abban van, hogy időről-időre /rendszerint egy kedvenc folyóirat új számának megjelenése után/ a helyi rádión keresztül ankétot hirdetünk a szóbanforgó folyóiratszám cikkeinek megvitatására. Nézzük meg az alábbi példát:

"Kartárenők és kartársak!

A Plomyc 1955.évi májusi száma mint rendszerint, most is igen érdekes cikkeket és tudnivalókat közöl. Az első oldalán cikket olvashatunk magyar barátaink életéről. Azt a közmondást, hogy "ahány ház, annyi szokás" itt most a gyermekek szórakozásaira alkalmazhatjuk. A magyar gyermekek kedvenc játéka például a "golyózás"; szeretnétek tudni, hogy miben van ennek a játéknak a lényege? Olvassátok el a fentebb említett cikket." Az eféle beszélgetések nem tartanak 5 percnél hosszabb ideig. Ahhoz, hogy még érdekesebb legyen, rendezhető párbeszéd vagy rádiójáték formájában.

Ennél az akciónál is az a célunk, hogy kedvet ébresszünk a fiatalokban a folyóiratok állandó olvasásához.

A z é l d u j s á g a hírlapokkal való foglalkozás egyik legkedveltebb formája a fiatalok körében. A bevezető részben meg kell magyaráznunk a folyóirat strukturáját, ezután el kell mondani, hogy

mi a vezércikk, mi a tárcsa, a riport, a jegyzet, a hírek, az interjú stb. Amennyiben lehetséges, ajánlatos azt megelőzően könyvtári foglalkozást is tartani /ügyelnünk kell azonban arra, hogy ez a két akció ne egy napon legyen, mert a fiatalok elfáradnának/.

Miután az ifjakat megismertettük a lap szerkezetével, közösen meg kell beszélni, milyen legyen a "hírlap" címe. Ha az "élő ujságot" például a lengyel nyelv kedvelőinek szakkörében mutatjuk be, a címe ez lesz: "Az ifju polonisták életéből" /hasonló módon nevezük el más szakkörök élő ujságjait is/. Ezután minden egyes résztvevő /vagy a résztvevők egy csoportja/ kiválaszt magának egy megfelelő cikkrajtát. Néhány perc múlva létrejön a "szerkesztőbizottság". Az ifjak főszerkesztőt választanak saját maguk közül, aki "rendezi és rendszerezi az élő cikkeket"; első helyre kerül a vezércikk, ezután jön valamely aktuális tárggyal foglalkozó karcolat, majd a riport, a jegyzetek, a hírek, az interjú, a levelek, a sporthírek, a vidámsarok stb.

Miután a tördelés megtörtént, a főszerkesztő megnyitja az ülést, egymásután elhangznak az egyes rovatok szerkesztőinek hozzászólásai és mindannyian /az instruktort sem kivéve/ tökéletesen szórakoznak. /Igen jó, ha a cikkeket "vidám hangnemben" írják, így a lap érdekesebb./

Az alábbi példán bemutatjuk, hogyan készítették élő ujságot a bányász ifjusági otthonok vezetőinek tanfolyamán.

A lap címe: "Tanfolyami krónika".

Vezércikk: A tanfolyam célja, feladatai és eredményei.

Időszerű karcolat: a tanfolyam szervezési hiányosságainak humorisztikus leírása. Riport: ugyancsak igen humoros hangnemben megírt elbeszélés egy oswiecini /rosszul sikerült/ kirándulásról. Jegyzetek: érdekesebb események a tanfolyam életéből. Levelezés: kérdések, kívánságok a tanfolyam vezetőségéhez. Recenzió: a megtekintett filmek, színdarabok, elolvasott könyvek ismertetése. Interjú: igen érdekes, szellemes és színvonalas beszélgetés két személy között. /A szereplők közül az egyik beszélt franciául és a Varsói-Római V. Világifjusági Találkozón résztvevő Yves Montand szerepét töltötte be. A feltett kérdésekre franciául válaszolt "tölmács" segítségével. Mind a kérdések, mind a válaszok kellemesek és érdekesek voltak. Sport: tekintettel arra, hogy a tanfolyamon semmiféle sportélet nem volt, az élő ujságnak az a szereplője, akinek erről a témáról kellett volna cikket írnia, ahhoz az eredeti ötlethöz folyamodott, hogy leírta a hazulról érkezett csomagok gyors elfoivasztása körül kialakult versenyt.

Milyen hasznót jelent számunkra az élő ujság?

- a/ a fiatalok megismerik a folyóirat szerkezetét,
- b/ cikkeikben könnyebben nyilatkoznak saját szakkörük munkájáról; kialakul az éles kritika és önkritika.

= Bibliotekarz, 1956. 3.sz. 65-70.lap.

Grüneberg, Arthur:

A KÖNYV VÉDELME NYÁRON

A textilüzletek nyáron ellenzőkkel védik kirakataikat. Ha napos helyen rendez a könyvtár kiállítást, a könyvtárosnak is gondoskodnia kell arról, hogy a könyvanyag /különösen a könyv háta és fedele/ ne rongálódjék meg. /Természetesen áll ez a raktárban ablak közelében lévő könyvekre is./ Milyen csunyák is azok a tarka-barka könyvek, amelyeknek hátlapja vagy fedele a többi részéhez képest kifakult!

Ha a fellepozott könyv szabadon álló részére süt a nap, hamarosan észre lehet venni, hogy a papír - anyagi összetételétől függően - többé-kevésbé sárga lesz, egészen a barna árnyalatig, folt keletkezik rajta. A "Der Bibliothekar" 1954. 8.számában már közöltük^{1/}, hogy a legtöbb nyomdai papír parafát és lignint tartalmaz. Klason szerint a lignin a kaufferil és az oxikoniferilalkohol sűrített keveréke, s ez utóbbinak jellegzetes tulajdonsága a sárgulás kénsav felvétele közben. A kénsavat a papír a levegőből abszorbeálja. Ezért van az, hogy először mindig a könyv külső szélei és a szabadon álló lapok sárgulnak meg, s a könyv belseje - levegő hiánya miatt - tovább marad meg fehérnek. A szekrényben való tárolás tehát jobban véd, mint a nyitott polcokon való felállítás. Minél több a parafa a papírban, annál könnyebben változik át barnássá a sárga árnyalat a parafában lévő szuberin hatására.

Mindezen felül a napsugár kivonja a papírból a nedvességet, törekennyé teszi. A napnak ezt a hatását különösen jól meg lehet figyelni szöveteknél, mindenekelőtt a függönyöknél. Ha pl. hiányosan fedett az ablak, vagy olyan lyuk van rajta, hogy a napsugár állandóan a függönyanyag egy kis felületére esik, ez a kis darab hosszabb idő után egyszerűen kiesik, mintha "szétrágták" volna. A könyvtábla mintegy 12 % nedvességet tartalmaz, s magas hőmérsékletnél a felülete összezsugorodik, ennek az a következménye, hogy a könyvtábla kifelé vetemedik és görbe lesz. Ezért nem szabad a könyvespolcot soha szorosan fűtőtest vagy kályha mellé állítani!

A nap elleni egyik lehetséges védekezés /kirakatoknál/ az ellenző alkalmazása. Előnyben részesítendőek mindenesetre az átlátszó sár-

^{1/}Grüneberg, Arthur: Zusammensetzung des Papiers. Ursache des Buchverfalls. - Der Bibliothekar. 1954. 8. H. 251-253.lap. /A papír összetétele. A könyv pusztulásának okai./

gás napvédő függönyök /az ablakokra belül felszerelve/, mert ennél az elrendezésnél az érdeklődő olvasó akadálytalanul nézegetheti a könyveket. Ugy is segíthetünk magunkon, hogy kívülről teszünk fel széles védőfüggényt, vagy ha zárt redőnyök is vannak, ezeket egyszerűen átmenetileg leengedjük. Vannak könyvtárak, ahol a nyári időszakban könyvek helyett csak a borítólapot állítják ki.

Ha olyan kirakatunk van, amelyet a mögötte lévő tértől fa vagy üvegfal választ el, akkor a benne keletkező hőt okvetlenül szellőztetéssel kell ellensúlyozni, pl. a kirakati ablakok nyitvatartásával. Ugyanez áll vitrinbéli kiállításokra is, ahol belső világítás van. A lámpákat közbenső deszkákra erősíthetjük s ugyanerre szerelhetjük a szellőző berendezést is, úgyhogy maguk a vitrinek zárva maradnak.

Végül még egyetmást maguknak a könyveknek a felállításáról. Ha gerincükkel állnak a néző felé és több könyv sorakozik egymás mellé, mindkét oldalról könyvtámasszal kell őket elválni. Ha egy könyvet magában mutatunk be, ajánlatos a könyvtáblákat keskeny körgumival összetartani. Ha tartólécekkel ellátott ferde deszkaállványra helyezük a könyveket, ne legyenek túlságosan keskenyek a tartólécek, amelyeken a könyvek állnak, vagy ne tegyünk oda terjedelmes könyveket, hogy a lécfellett a könyv meg nem támasztott része ferdén le ne lógjon. Esetleg használhatunk itt is körgumit vagy kiálló tűt, amely a támasz meghosszabbítására szolgál.

Szétnyitott könyveket ne hagyjunk hosszú ideig ugyanolyan helyzetben, különösen pedig ne nyissuk szét a lapokat túl erőszakosan. A könyv ilyenkor a gerincénél többnyire megsérül. Nem is rossz látvány, ha a lapok könnyű hajlással fekszenek. Ha egy képet akarunk bemutatni belőle, akkor megint csak gumiszalaggal szorítsuk le a lapokat.

= Der Bibliothekar, 1955. 8.sz. 491-492.lap.

Genethere, Wolfgang:

AZ ÜZEMI KÖNYVTÁRAK KIADVÁNYAI

Minden üzemi könyvtárnak törekednie kell arra, hogy állandó kapcsolatban álljon olvasóival, sőt ezen túlmenően az üzem összes dolgozóival, azokkal is, akik még nem tagjai a könyvtárnak. Ennek az eszközei az irodalmi tömegmunka már ismert formái: kiállítások, könyvismertetések, az irodalom körözése. Ezek a módszerek azonban már feltételeznek bizonyos érdeklődést az irodalom iránt. Nekünk könyvtárosoknak állandóan keresnünk kell az új sikerrel biztató utakat és módokat, hogy üzemünk utolsó dolgozóját is megnyerjük az olvasás számára. Mi sem alkalmasabb erre a célra, mintha a könyvtárnak saját kiadványai vannak, amelyek tájékoztatnak munkájáról, könyveket ajánlanak és közlik a különféle olvasók állásfoglalásait. Tény az, hogy államunkban csak kevés üzem nyújt anyagi lehetőséget ilyen kiadványok megjelentetésére. De semmiesetre sem jelentheti ez a kiadói tevékenységről való teljes lemondást. Évek óta sok nagy üzem jelentet meg üzemi ujságot. Jelentőségüknek megfelelően ezek az ujságok hamarosan szilárd helyet foglaltak el az üzem életében, amelyet már elképzelni sem lehet nélkülük. Életből vett példák kapcsán mutatják be az üzemi ujságok, hogyan küzdenek a dolgozók a termelési tervek teljesítéséért, hogyan kapcsolódnak a napi politikai kérdések az üzem életével. Legyenek az üzemi ujságok az egész üzemi élet tükröképei és szócsovéi, beleértve az általános kulturmunkát is a mintet elsősorban érdeklő könyvtári munkát is. De sok nagyüzem lapjaiban, mint pl. a Kirow-Werk, Leipzig; a VEB Kombinat Otto Grotewohl stb. hiába keres az olvasó "életjeleket" a könyvtárról. Másfelől a rejtvény- és vicc-rovatok mutatják, hogy a szerkesztőségek igyekeznek a szórakoztatásnak is helyt adni. Mennyivel inkább kellene helyet biztosítaniuk szabályos könyvismertetési sorozatoknak! Ne legyen többé üzemi ujság, amely minden számában nem közöl - pl. "Ajánlott könyvek" - könyvismertetéseket vagy bibliográfiai összeállításokat!

A könyvtáros kötelessége, hogy a szerkesztőségeknek folyamatosan rendelkezésre bocsássa az aktuális művek ismertetését. De a könyvtáros segítsége az üzemi ujság felé ne csak erre szorítkozzék. Egyidejűleg kutassa fel az üzemi élet problémáit és ezeket hozza kapcsolatba könyvtárosi tevékenységével. Pl. az üzemek termelékenységeinek emelésével szoros összefüggésben van a betegállományok csökkenése. Milyen jól bebizonyíthatja itt a könyvtáros, hogy mekkora jelentősége van a könyvtárnak és általában minden kultúrának!

lis tényezőnek az ál-beteg állományok csökkenésénél a dolgozók öntudatára való nevelő hatásánál fogva. Nem kevésbé jelentős a könyvtári munkáról szóló beszámoló. Sajnos, legtöbbször csak "szűk" körben történik meg. Miért nem él a könyvtáros azzal a lehetőséggel, hogy az üzemi ujság útján állandó negyedévi beszámolók formájában tudatosítsa az üzemi könyvtár eredményeit és sikertelenségeit minden dolgozóban és mindenekelőtt a gazdasági funkcionáriusokban? Nekünk üzemi könyvtárosoknak más nyilvános könyvtárbeli kartásainkkal szemben megvan az a nagy előnyünk, hogy zárt kollektívát, ugyanannak az üzemnek dolgozóit kell ellátnunk; nos hozzájuk szólhatunk cikkeinkben az üzemi ujság hasábjain. Mikor van más nyilvános könyvtáraknak arra lehetőségük, hogy cikkeiket a sajtóban közöljék és akkor is hány olvasót képesek ezek által tájékoztatni? Ragadjuk meg végre az alkalmat, bizonyítsuk be dolgozótársaink és a nyilvánosság előtt is, hogy az üzemi könyvtárat az üzemi élet kulturális középpontjává tudjuk tenni, mondjuk el egyben elképzeléseinket is erről. Fáradozásunk eredménye az olvasók nagyobb létszáma és az illetékes körök megnövekedett támogatása lesz.

= Der Bibliothekar, 1955. 10.sz. 590-591.l.

S Z E M L E

BOLGÁR NÉPKÖZTÁRSASÁG

Rövid áttekintés a köztársaság könyvtárügyéről

Bulgáriában, a népi demokratikus államrend létrehozása után gyorsított fejlődésnek indult a könyvtárügy. Az országban a következő típusú könyvtárak működnek: állami könyvtárak /a népi tanácsok felügyelete alá tartozó megyei, járási és városi könyvtárak/, szak- szervezeti, iskolai, minisztériumi, főiskolai könyvtárak, a Népi Művelődési Otthonok Szövetségének könyvtárai, a Bolgár Tudományos Akadémia könyvtárai, a Nemzetvédelmi Minisztérium könyvtárai.

A bolgár állami könyvtárak a Művelődésügyi Miniszter irányítása alatt állanak. Az állami könyvtárak száma szüntelenül nő, bár még ez a szám is kevés: 1954-ben 20 állami könyvtár volt az országban. Ezek közül a szófiai Állami Vaszil Kolarov Könyvtáron és a plovdivi Ivan Vazov Könyvtáron kívül 10 kerületi, 3 városi, 2 járási és 3 önálló gyermekkönyvtárt számlálunk /a gyermekkönyvtárak még csak most vannak létezőben/. A 2. ötéves terv irányelvei szerint az állami könyvtárak számát kétszeresére fogják emelni.

A megyei könyvtárakat a megye alapvető könyvtáraiként fejlesztik; ezeknek az állományában az összes ismeretágakat felölelő irodalom mezeiben. A megyei könyvtárak a módszertani segítség központjai; a megyei közművelődési könyvtárai innen kapják az irányítást.

A legnagyobb állami könyvtár a Bolgár Nemzeti Könyvtár, melyet 1678-ban alapítottak és 1950 januárjában az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár névvel ruházták fel. A Bolgár Nemzeti Könyvtár a központi állami könyvmegőrzőhely szerepét tölti be, s a könyvtárügy irányító módszertani központjaként működik. Állománya 1955 elején elérte az 504.000 kötetet. A könyvtár különgyűjteményei a következők: bolgár történelmi-levéltári osztály /320.000 levéltári dokumentummal/; kézirat-, régi- és ritkákosztály /állományában 8.850 régi könyv, 1.200 kézirat van, ezenkívül felöleli a Bulgária felszabadulása előtt megjelent hírlapok és folyóiratok egyedül álló állományát/; keleti osztály /200.000 török dokumentummal és 3.000 kézirattal/; zenei osztály /8.300 zeneművel/. Van továbbá fotóosztálya, könyvrestauráló osztálya, bibliográfiai tájékoztató osztálya és most készülnek a mikrofilm-osztály megnyitására. 1953-ban nyílt meg a bibliográfiai osztály és a könyvtártudományi módszertani kabinet. 1951 óta könyvtárközi kölcsönzőszolgálat is működik a könyvtárban.

Állományának gazdagsága folytán kiemelkedik a plovdivi, 1879-ben alapított Állami Ivan Vazov Könyvtár, mely az állomány nagyságát tekintve az állami könyvtárak sorában a második helyen áll. Jelenleg a

könyvtárnak több mint 300.000 kötete van. Különös értéket képvisel a bolgár időszakos kiadványok gyűjteménye, ez az ország egyik legnagyobb ilyen jellegű gyűjteménye. Gazdag a ritka és értékes kiadványok, a régi könyvek és levéltári dokumentumok állománya is.

A lakosság könyvellátása szempontjából nagy jelentőségük van a **N é p i M ű v e l ő d é s i O t t h o n o k S z ö v e t s é g e** könyvtárainak, amelyek az ország közművelődési könyvtárainak szivét képezik. A bolgár népi művelődési otthonok, avagy ahogyan a bolgárok nevezik a "szitalisték" tulajdonképpen művelődési otthon jellegű intézmények, amelyek a legváltozatosabb művelődési és felvilágosító, oktatási tevékenységet folytatnak. A népi művelődési otthonokban szabadegyetemeket, különböző szakköröket szerveznek, filmeket mutatnak be, előadásokat tartanak. A művelődési otthonok keretében 4.321 könyvtár működik, ezek közül 4.091 könyvtár falun van. A népi művelődési otthonok főfeladata az új Bulgáriában az, hogy segítséget nyújtsanak a lakosság kommunista szellemben való neveléséhez, fegyverezték fel őket a marxista-leninista elmélettel, a terjeszték a haladó irodalmat a legszélesebb néptömegek körében. Különösen fontos és felelősségteljes szerep hárul a falusi művelődési otthonok könyvtáira, tekintettel arra, hogy ezek alapvető és szinte egyedüli könyvtárak a falusi lakosság számára. A falun folyó könyvtári munka színvonalának emelése érdekében 1953-ban kiemelték a 34 legjobb járási művelődésotthoni könyvtárt, a azzal a feladattal bízták meg azokat, hogy hatékony módszertani segítséget nyújtsanak a községi könyvtáraknak.

A népi művelődési otthonok a Népi Művelődési Otthonok Szövetségébe tömörült társadalmi szervezetek. A művelődési otthonok a tagdíjakból, a Népi Művelődési Otthonok Szövetsége által közreadott kiadványokból befolyó bevételekből és az államtól kapott dotációból tartják fenn magukat. 1954 végén megkezdődött a népi művelődési otthonok tevékenységének egybeolvasztása a népi tanácsok és a Bolgár Hazafias Front bizottságainak tevékenységével, a egyúttal megindult az áttérés az állami költségvetés szerinti gazdálkodásra.

A közművelődési könyvtárak második típusát a **s z a k s z e r v e z e t i k ö n y v t á r a k** alkotják. Ezeknek száma a népi hatalom alatt elérte a 3.706-ot, mintegy 1.796.641 kötettel. /1944-ben mindössze 63 könyvtárak volt 1800 kötetnyi állománnyal./ Az állam nagy figyelmet fordít a szakszervezeti könyvtárak fejlesztésére. A Bolgár Népköztársaság Minisztertanácsának 1949-ben kelt határozata értelmében a szakszervezeti könyvtárakban közhivatású könyvtárosokat kell alkalmazni. A szakszervezeti könyvtárak az állomány gyarapítására tekintélyes összegeket kapnak az igazgatói alapról. A szóbanforgó típushoz tartozó nagyobb könyvtárak állománya kb. 10-15.000 kötettel rendelkezik. A szakszervezeti könyvtárak a Bolgár Szakszervezeti Szövetségek Központi Tanácsának irányítása alatt állnak.

A bolgár **i s k o l a i k ö n y v t á r a k** száma 6.225, könyvállományuk 2,314.978 kötettel egyenlő. Felügyelet szempontjából a Közoktatásügyi Minisztériumhoz tartoznak. Az iskolai könyvtárak szorosan együttműködnek az állami könyvtárakkal és a népi művelődési otthonok könyvtáraival; ezekkel együtt közös akciákat szer-

veznek a tanulók közt folytatott könyvpropaganda érdekében. A Közköztudásügyi Minisztérium Könyvtárának gazdag pedagógiai vonatkozású gyűjteménye van.

Bulgária felső tanintézetei mellett 13 központi könyvtár működik, sőt az egyes intézményekben kari és tanszéki könyvtárak is vannak. A felső tanintézetek könyvtárai az illetékes minisztériumok felügyelete alá tartoznak. A bolgár Művelődésügyi Minisztérium főiskolai könyvtárnálózata a legnagyobb ilyen hálózat az országban. Legnagyobb a Szófiai Állami Egyetem Könyvtára, melyet 1887-ben létesítettek. Állománya meghaladja a 430.000 kötetet. A könyvtárnak több mint 100 férőhelyes olvasóterme és jól felszerelt kutatószobái vannak. A szófiai egyetem könyvtára 26 kari, tanszéki és kutatószobái könyvtár irányítását végzi. A könyvtárban könyvtartudományi, módszertani kabinet működik.

A Bolgár Tudományos Akadémiának intézeti könyvtárak vannak. Az Akadémiai Könyvtár állománya 120.000 kötetből áll.

A minisztériumok közül könyvtári hálózattal rendelkeznek a Posta, Táviró és Telefonügyi Minisztérium, az Egészségügyi Minisztérium stb. E könyvtárak közül meg kell említenünk a V. Cservenkov Orvostudományi Akadémia Könyvtárát, melynek állománya 112.723 kötet. Gazdag könyvtára van továbbá a Bolgár Nemzeti Banknak /40.000 kötet könyvvel/.

A pártirodák mellett igen nagyszámu könyvtár működik, amelyek aktív segítséget nyújtanak a propagandistáknak, az agitátoroknak, a pártmunkásoknak. A szófiai Városi Pártbizottság pártirodája mellett 1947-ben létesült könyvtár, több mint 18.000 marxista-leninista, társadalmi tudományi, szépirodalmi stb. művet tartalmaz.

A népi hatalom 10 éves fennállása óta a bolgár könyvtárak állománya több mint kétszeresére emelkedett. Jelentősen megjavult az állomány minőségi összetétele is.

Hogyan történik a bolgár könyvtárak gyarapítása? Bulgáriában kötelezpéldány-törvény van életben, melynek értelmében a bolgár kiadók valamennyi sajtótermékből - könyvből, folyóiratból, hírlaphól, térképből, metszetből stb. - 15-15 példányt küldenek be a Bolgár Elin-Polin Bibliográfiai Intézetnek. Ezeket a példányokat díjtalanul elosztják a következő könyvtárak közt: Állami Vaszil Kolarov Könyvtár /4 példány/, Bolgár Bibliográfiai Intézet, a szófiai Egyetem Könyvtára, a Bolgár Tudományos Akadémia Könyvtára, a megyei könyvtárak legnagyobb része és egyéb könyvtárak. Egyes könyvtárak fizetett kötelezpéldányt kapnak. A gyarapítás további módja a könyvkereskedelmi hálózat, illetve az antikvárkereskedelem útján való vásárlás, s végül a könyvosere.

1955 április óta a Művelődésügyi Minisztérium a Poligrafizdat-ra bízta a közművelődési könyvtáraknak új könyvekkel való ellátását. /Ez az új elnevezése a Kiadói Igazgatóságnak./ A könyvtárak el-

látása a könyvtárakkal kötött minta-megállapodások alapján történik. A Poligrafizdat kötelezi magát arra, hogy a könyveket megjelenésüktől számított 40 napon belül teljes könyvtári feldolgozásban megküldi a könyvtáraknak.

Az állomány p r o p a g á n d u s a érdekében a könyvtárak mind szélesebb mértékben használják az olvasóval való munka új formáit: könyvkiállításokat, olvasóbankéteket; az írókkal találkozásokat rendeznek; ezenkívül ajánló bibliográfiákat készítenek, könyvtári plakátokat szerkesztenek. Kibontakozóban van a letéti könyvtárak, a parkolvasók és a könyvkézbesítés munkája. Ezek az új munkamódszerek egyrészt elősegítik az olvasók számának emelkedését, másrészt a kölcsönadott könyvek számának növekedését. Így például míg 1949-ben a népi művelődési otthonok könyvtárai 1,932.863 kötetet adtak ki, addig az 1954. év első kilenc hónapja alatt a kölcsönadott könyvek száma 6,500.000 kötet volt.

Bulgáriában a b i b l i o g r á f i a i m u n k a irányítását a Bolgár Elin-Pelin Bibliográfiai Intézet végzi, amely 1953 óta ellátja a Bolgár Könyvtárak funkcióját is. Az Intézet gondozásában jelenik meg a "Bölgarezki Knigopisz" /Bolgár Könyvkronika/, melynek alapján évről-évre kiadják a bolgár könyv évkönyveit. 1952-ben a Bibliográfiai Intézet megkezdte a "Letopisz na Periodicsnija Pecsat" /Az Időszaki Sajtó Krónikája/ közreadását, amelyben a bolgár sajtóban megjelent legfontosabb cikkeket regisztrálják. Ezenkívül az Intézet összefoglaló bibliográfiát készít az 1878-tól 1953-ig megjelent bolgár könyvekről és az 1844-1944-ig kiadott bolgár időszak kiadványokról. Egyidejűleg készül a bolgár könyvtárakban lévő könyvek központi katalógusa is. A Bibliográfiai Intézet foglalkozik a bolgár bibliográfia történetének tanulmányozásával, a bibliográfiai és könyvtártudományi kérdésekről szóló műveket ad közre.

Jelentős munkát végeznek - főleg az ajánló bibliográfia területén - Bulgária összes nagykönyvtárai, különösen azonban az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár.

Nagy figyelmet fordítanak a k ö n y v t á r o s o k k é p z é s é r e . Nem teljes főiskolai végzettséggel rendelkező könyvtárosokat képez az Állami Könyvtáros Főiskola /a közművelődési könyvtárak számára/, ezt 1950-ben létesítették. /A tanidőszak 2 év./ Az 1953/54 iskolai évben a Könyvtárosfőiskola mellett levelező osztály nyílt. A nagy tudományos könyvtárak számára a Szófiai Állami Egyetem bibliográfiai és könyvtártudományi tanszékén történik a könyvtárosképzés. /A tanidőszak 4 évig tart./ Ezenkívül rendszeresen szerveznek rövidebb ideig tartó tanfolyamokat és szemináriumokat a könyvtári dolgozók szakképzettségének emelése céljából.

Bulgária könyvtárosainak segítésére a következő könyvtári f o l y ó i r a t o k a t adják ki: "Csitaliste" /"Népi művelődési otthon"/ - a Népi Művelődési Otthonok Szövetségének sajtóorgánuma és "Bjuletin na Dörzsavna Biblioteka Vaszil Kolarov" /"Az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár Tájékoztatója"/.

A bolgár könyvtárügy által elért eredmények a Bolgár Kommunista

Párt és a népi demokratikus kormány szüntelen gondoskodásának köszönhető. Ezt a tényt, a hála kifejezése mellett, kidomborították a Bolgár Könyvtári Dolgozók Első Nemzeti Értekezletének résztvevői is. Az értekezletet 1954 áprilisában tartották Szófiában. Munkájában résztvettek az ország összes típusú könyvtárainak képviselői. Az értekezleten összegezték a bolgár könyvtárügy fejlődésének eredményeit, s felvázolták a további munka irányvonalát. A tanácskozás Bulgária Kommunista Pártja VI. Kongresszusának az ideológiai munkáról szóló határozataiból indult ki; felhasználták a Kongresszusnak a második ötéves tervre vonatkozó irányelveit, melyek előírják, hogy a népkönyvtárak számát 1957-re kétszeresére kell emelni.

Irodalom

VI Kongresz na BKP i zadacite na nasite biblioteki. /Bulgária Kommunista Pártjának VI. Kongresszusa és a bolgár könyvtárak feladatai./ - Bjuletin na Dörzsavna Biblioteka Vaszil Kolarov. 1954. 2.sz. 1-3.lap.

A bolgár könyvtárak feladatai Bulgária Kommunista Pártja VI. Kongresszusának határozatai értelmében. A cikk rámutat arra, hogy a bolgár könyvtáraknak - az egyéb népművelési intézményekkel együtt - szorosan össze kell kapcsolniuk munkájukat a szocialista építés feladataival, fokozniuk kell a harcot az ellenséges ideológia ellen, rendszeres segítséget kell nyújtaniuk a dolgozóknak a marxizmus-leninizmus elsajátításához és ideológiai színvonaluk emeléséhez.

Deszet godini szvobodno razvitie na bŕlgarszkoto bibliotecno delo. /A bolgár könyvtárügy szabad fejlődésének 10 éve./ - Bjuletin na Dörzsavna biblioteka Vaszil Kolarov. 1954. 7.sz. 1-5.lap.

A cikk a bolgár tudomány, kultúra, könyvkiadás és könyvtárügy fejlődéséről beszél az 1944 szeptember 9-től 1954 szept. 9-ig terjedő időszakban. Számszerű adatokat közöl a kiadványokról és a könyvtárakról. Rámutat a bolgár könyvtárak munkájának elveiben és formáiban bekövetkező gyökeres változásokra.

I. Nacionalno Szŕveztanie na bibliotecnite rabotnici. /A könyvtári dolgozók első nemzeti értekezlete/ - Bjuletin na Dörzsavna biblioteka Vaszil Kolarov. 1954. 4.sz. 32-33.lap.

Rövid beszámoló az 1954 április 22-én Szófiában tartott nemzeti értekezletről. Az értekezleten résztvettek az ország minden könyvtártípusának képviselői. A bolgár könyvtárak munkájáról és feladatairól Ja. Szukmandzsieva, a bolgár Művelődésügyi Minisztérium Népművelési igazgatóságának vezetője tartott előadást. Az előadás rámutatott a bolgár könyvtárügy eredményeire, s a könyvtárak, illetve bibliográfiai intézmények munkájában mutatkozó hiányosságokra.

Szŕszojtanie i zadacsi na bibliotekite v nasata sztrana. /Könyvtáraink helyzete és feladatai./ - Bjuletin na Dörzsavna Biblioteka Vaszil Kolarov. 1954. 4.sz. 1-16.lap.

A Könyvtári Dolgozók Első Nemzeti Értekezletén, 1954 április 22.-én elhangzott előadás. Az előadás rámutat a bolgár könyvtárügynek a népi hatalom fennállása óta elért eredményeire, beszél a különféle könyvtártípusokról, a könyvállomány gyarapodásáról és az állomány összetételének minőségi megjavulásáról, az olvasóval való foglalkozás új munkaformáinak meghonosításáról, a könyvtárak látogatottságának emelkedéséről, a könyvkölcsönzések számáról stb. Az előadás számos olyan konkrét javaslatot vet fel, amely az ország könyvtárügyének megjavítására irányul.

Mateeva, Cv.: Organizacija na bibliotečno-metodicsnata rabota u nasz. /Könyvtári és módszertani munkánk szervezése./ = Bjuletin na Dörzsavna Biblioteka Vaszil Kolarov. 1954. 1.sz. 7-10.lap.

A Tudományos, Művelődési és Művészetügyi Bizottság /melyet később Művelődésügyi Minisztériummá szervezték át/ könyvtári alosztálya vezetőjének cikke a könyvtáraknak nyújtandó módszertani segítség szervezéséről. A könyvtáraknak nyújtott módszertani segítséggel kapcsolatos munkát az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár módszertani kabinetje irányítja. A következő fokozatot a kerületi könyvtárak módszertani kabinetjei, ezután pedig a népi művelődési otthonok 34 könyvtára képezi; az utóbbiak a járási könyvtárak funkcióit töltik be, amelyek keretén belül módszertani előadók dolgoznak. A módszertani kabinetek munkatársai különféle utmutatásokat dolgoznak ki, helyszíni látogatásokat tesznek a könyvtárakba, rendszeres tanfolyamokat és szemináriumokat tartanak.

Darakov Ju.: Dörzsavna biblioteka V.-Kolarov. /Állami Vaszil Kolarov Könyvtár./ = Csítaliste, 1954. 1.sz. 24-25.lap.

Az Állami Vaszil Kolarov Könyvtár fejlődése 1944 szeptember 9-e után. A cikk ismertetést ad a könyvtár különböző osztályairól, az egyes osztályok állományának jellegéről, az olvasótermek bővítéséről, az olvasottság és a kölcsönzések számának emelkedéséről. A szerző rámutat arra is, hogy milyen szerepet tölt be ez a könyvtár a bolgár könyvtárak hálózatában.

.....

Novata okrözna biblioteka v Sztara Zagora. /Új kerületi könyvtár Sztara Zagorában./ = Rabotniceszko Delo. 1955. márc.1.

A Sztara Zagorai új megyei könyvtár küszöbállás megnyitásáról. Törzsállomány: 11.000 kötet. Készülőben van a betűrendes és a szakkatalógus, valamint a gyermekek számára szóló könyvek katalógusa. A könyvtár 84 hírlapot és folyóiratot kap a Szovjetunióból és a népi demokratikus országokból. A könyvtár fő feladata az, hogy állandó módszertani segítséget nyújtson a megye valamennyi könyvtárának.

Hrisztov, P.: Ogniste na kultura i znanija. /A művelődés és az ismeretek forrása./ = Rabotniceszko Delo, 1955. május 16.

A ruszei megyei könyvtárról. A könyvtár állománya 103.000 kötet. Van betűrendes és szakkatalógusa. A könyvtárban új osztályként a tájékoztató osztály működik; megnyit a gyermekosztály az olvasóteremmel és kölcsönzővel, működik a nagy olvasóterem és a tudományos olvasó. A könyvtár megszervezte a letéti könyvtárak hálózatát és a könyvkézbésítést. A megyei könyvtár módszertani kabinetje segítséget nyújt a járási és falusi könyvtáraknak.

Ogniste na kulturata. /A művelődés forrása/ = Rabotniceszko Delo, 1954. máj. 22.

A sztálini megyei könyvtár munkájáról. 1944-ig a könyvtár állománya 44.332 kötet volt, míg jelenleg 156.000 kötet. 1954-ben 4 hónap leforgása alatt a könyvtár 70.000 könyvet kölcsönzött otthoni olvasásra, ami majdnem kétszer annyi mint 1944-ben.

Kongreszöt na narodnite csitalista. /A népi művelődési otthonok kongresszusa./ Rabotniceszko Delo, 1954. dec. 27.

Vázércikk a bolgár Népi Művelődési Otthonok Szövetsége 25. Kongresszusáról. A cikk kidomborítja a népi művelődési otthonok történelmi érdemeit és jelenlegi szerepét.

.....

Ganovszkij, Sz.: Otszet na Centralnija Szövet na Szöjuza na narodnite csitalista. /A Népi Művelődési Otthonok Szövetsége Központi Tanácsának beszámoló jelentése./ = Rabotniceszko Delo, 1954. dec. 28. 1-2.lap.

Ismerteti a népi művelődési otthonok munkáját a 24. és 25. kongresszus közti időszakban.

Reducija na XXV. redoven kongresz na Szöjuza na narodnite csitalista. /A Népi Művelődési Otthonok Szövetsége 25. soronlévő kongresszusának határozata./ = Csitaliste, 1955. 1.sz. 12-13.lap.

A határozat a bevezetőkön kívül a következő 5 részből áll: I. Könyvtárak és olvasóteremek. II. Előadásos propaganda. III. Művészeti öntevékenység. IV. Szervezési munka. V. Pénzügyi és beszámoló tevékenység.

.....

Kondarev Nikola: Depresztanno da razvivame szamodejnija karakter na narodnite csitalista. /Árnyék nélkül fejlesszük a népi művelődési otthonok öntevékeny jellegét./ = Csitaliste, 1955. 3.sz. 3-5.lap.

A Népi Művelődési Otthonok munkájának további fejlesztéséről, figyelembevőve a Bolgár Kommunista Pártja Központi Bizottságának útmutatásait és a Népi Művelődési Otthonok Szövetsége XXV. kongresszusának határozatait.

Mateeva, C.: Organizacija na bibliotecenoto delo v NR Bólgarija. /A könyvtárügy szervezése a Bolgár Népköztársaságban./ Szófiya, 1954. 27 lap.

A könyv első részében rövid összefoglalást ad a tudomány és kultúra fejlődéséről a mai Bolgár Népköztársaságban. A könyv

fejezetei: A Művelődésügyi Minisztérium könyvtárai. - A népi művelődési otthonok könyvtárai. - Szakszervezeti könyvtárok. - A közoktatásügyi minisztérium könyvtárai. - A felső tanintézetek könyvtárai. - A Bolgár Tudományos Akadémia könyvtárai. - Egyéb típusú könyvtárok. - A könyvtárak irányító szervezetei. - A könyvtárak állományának gyarapítása. - A könyvpropaganda és a bibliográfiai munka megszervezése. - Könyvtárosképzés és könyvtáros iskolák.

Kürsovazka-Vitanova D. - Kirova Sz. - Siklov Sz.: Rökovodsztvo za szelszkata biblioteka. /Kézikönyv a községi könyvtárak számára./ Szófia, 1954. 126 lap.

A kézikönyv a következő 9 fejezetből áll: Bevezetés. - Könyvállomány. - A könyvállomány nyilvántartása. - Könyvfeldolgozás. - A könyvek könyvtári szerzése. A könyvtár szervezése. - Kulturális tömegmunka a községi könyvtárban. - A községi könyvtár munkatervei és beszámoló jelentések. - Melléletek.

Mladenova, V. D.: Katalozite - szredsztvo za propaganda na najdobrite knigi v bibliotekite. /A katalógus - a legjobb könyvek propagálásának eszköze a könyvtárakban./ Szófia, 1954. 26 lap.

A könyv rövid bevezetőből és három fejezetből áll. A katalógus és rendeltetése. - A könyvtári katalógusok fajtái és felépítése. - A könyvek kiválogatása az olvasói katalógusok számára. A könyv végén rövid irodalomjegyzék található.

= Bibliografija bibliotekovedenija. Annotirovannuj ukazatel'. 2.No. 1955. 55-58.lap.

TARTALOMJEGYZÉK

RAFIKOV, A. H. - SZKRIPKINA, T. J.: A Szovjet Tudományos Akadémia leningrádi intézeteinek tudományos könyvtárai.....	1
LUPPOV, Sz. P.: Szakbibliográfiák készítése a Szovjetunió Tudom- ányos Akadémiájának Könyvtárában.....	14
GULL, C. D.: Az ismeretek megőrzésének és feltárásának kérdései..	28
NAGEL, Klaus: Egy fürdőhely könyvtárának nyári évadja. Kühlungs- born Keleti-tengeri fürdő népkönyvtárának munkája.....	41
REBESIOWNA, Jozefa: Munka a folyóiratokkal a stalinogrodi Ifju- sági Palotában. /Lengyelország/	44
GRÜNEBERG, Arthur: A könyv védelme nyáron.....	49
GENSCHOREK, Wolfgang: Az üzemi könyvtárak kiadványai.....	51
S z e m l e	
Bolgár Népköztársaság. Rövid áttekintés a köztársaság könyvtár- ügyéről.....	53

.

F.k.: dr. Varjas Béla
Orsz. Széchényi Könyvtár házi soksz.
Budapest, V., Guszev utca 1.

